

**HUOSTAANOTETUN NUOREN SEKSUAALISUUDEN KOHTAAMINEN
VALTION KOULUKODEISSA**

Päivi Valli

Opinnäytetyö

Humanistinen ammattikorkeakoulu

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulu-
tushjelma 120 -150

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma 120-150

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Päivi Valli	Sivumäärä 50
Työn nimi Huostaan otetun nuoren seksuaalisuuden kohtaaminen valtion koulukodeissa	
Ohjaava opettaja Osmo Jurvanen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Tmi POLKU	
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyöni ensisijainen tavoite on selvittää, miten valtion kuudessa koulukodissa kohdataan huostaan otettujen, koulukoteihin sijoitettujen, nuorten seksuaalisuus kohdataan ja miten heidän seksuaaliterveyttään edistetään. Tuon esille myös nuorten omia, autenttisia, mielipiteitä ja näkemyksiä siitä, miten he toivoisivat seksuaaliterveyttä edistettävän ja miten he toivoisivat tulevaisuutta kohdatuiksi seksuaalisina henkilöinä.</p> <p>Tavoitteena on myös herättää lastensuojelulaitoksissa työskentelevien henkilöiden mielenkiinto nuorten seksuaaliterveyden edistämiseen ja tarjota heille ensiapua sekä menetelmiä tilanteisiin, joissa he kohtaavat nuoren ja hänen seksuaalisuutensa sekä sen, mikä sillä hetkellä puhututtaa. Pyrkimyksenäni on rohkaista ja kannustaa lastensuojelun ammattilaisia ymmärtämään nuorten seksuaalisuutta ja sen tärkeää osuutta ihmisen persoonassa.</p> <p>Tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt laadullista teemahaastattelua, jolla olen saanut vastaukset tulkitsemattomina sekä koulukodeilta että nuorilta.</p> <p>Vaikka tässä opinnäytetyössäni keskityn valtion koulukoteihin sijoitettuihin nuoriin, samat lainalaisuudet, oikeudet ja kehitysvaiheet kuuluvat toki jokaisen nuoren elämään.</p> <p>Esittelen tiivistetysti YK:n ihmisoikeusjulistukseen sisältyvän osion nuoren seksuaalioikeuksista sekä sosiaali- ja terveysministeriön suositukset seksuaaliterveyden edistämisestä.</p> <p>Lastensuojelun ammattilaisten käyttöön ja opinnäytetyössäni esiteltäviksi työskentelymalleiksi valitsin Seksuaalisuuden portaat sekä erityisesti huostaan otettuja nuoria varten muokkaamani seksuaalianamneesi eli seksuaalihistoriikin.</p> <p>Tämän opinnäytetyön tilaajataho on Tmi Työnohjaus & konsultointi POLKU, joka on oma toiminimeni ja se tarjoaa mm. koulutusta seksuaalikasvatukseen ja seksuaaliterveyden edistämiseen liittyvissä teemoissa.</p>	
Asiasanat seksuaalisuus, nuoret, seksuaaliterveys, lastensuojelu, koulukoti, seksuaalianamneesi	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

The Degree Programme in Civic Activities and Youth Work

ABSTRACT

Author Päivi Valli	Number of Pages 50
Title Encounter the Sexuality of Custodied Teenagers in the Reform Schools	
Supervisor Osmo Jurvanen	
Subscriber and/or Mentor Polku	
Abstract <p>The primary purpose of my study was to find out how in the six reform schools in Finland interact with the foster children's (age 13-18 y) sexuality issues and how these issues are dealt with. Examining the sexual health of the children and how it is being promoted. Furthermore the children's own , authentic, opinions about how they wish that their sexual health is promoted and how they would want to be confronted as sexual individuals.</p> <p>Awakening the interest of the staff in promoting the sexual health, offer help in different complex situations in which they will interact with a child, his or her sexuality and anything that is bothering them. My goal is to encourage and enthusiaste the child welfare professionals to understand the sexuality of teenagers and the important part it plays in the personality on a person.</p> <p>Even though in this study I only focus on the teens who have been placed into reform schools, the rights and stages of development belongs to every child's and teenagers life.</p> <p>I will present briefly the part of UN's Humanitory rights which consists of sexual rights and the social- and health administrations suggestions on the progression of sexual health among young people.</p> <p>For the use of the child welfare professionals and to be presented in my study I chose the Steps of Sexuality and especially for the children who are placed in foster homes, a Sexual History –paper, I put together .</p> <p>The order of this study is Counselling and Consultation POLKU, which is my own business, it offers training and preparation for sexual education and for the progression of sexual health and subjects which fall into this category.</p>	
Keywords sexuality, youth, sexual health, child welfare, reform school, sexual history	

Sisältö

TIIVISTELMÄ

1	Johdanto	5
2	Taustaa	6
3	Jokaisella nuorella on oikeus seksuaalisuuteen.....	8
3.1	Seksuaaliterveys, vaalimisen arvoista	8
3.2	Seksuaaliterveys ja laki	9
4	Seksuaalioikeudet	10
5	Seksuaali- ja lisääntymisterveyden määritelmiä.....	13
6	Kysely valtion koulukoteihin.....	14
7	Nuori tiedon rakentajana ja konstruktivistinen oppimisenäkemys	17
7.1	Oppimisprosessin tunnuspiirteitä	18
7.2	Konstruktivismi käytännön opetuksessa	19
8	Olemassa olevia seksuaalisuutta käsitteleviä ohjelmia.....	19
9	Nuoren seksuaalisuuden kohtaaminen.....	21
9.1	Lapsen ja nuoren seksuaalinen kehitys.....	21
9.2	Seksuaalinen kehitys ja itsenäistyminen.....	23
9.3	Murrosikäisen irtiottoja	23
9.4	Seksuaalisuuden portaat.....	25
10	Plissit -kaavio	34
11	Millaista on seksuaaliterveyden edistämiseen kuuluva hyvä seksuaalikasvatus? 35	
12	Seksuaaliterveysanamneesi eli seksuaaliterveyshistoriikki	37
13	Seksuaaliterveysanamneesi –malli koulukoteihin sijoitetuille nuorille.....	39
14	Nuorten omia näkemyksiä hyvästä seksuaaliterveyden edistämisestä.....	43
15	Pohdintaa.....	46
16	Lähteet:	48

1 Johdanto

Opinnäytetyöni tarkoitus on herättää lastensuojelulaitoksissa työskentelevien henkilöiden mielenkiinto nuorten seksuaaliterveyden edistämiseen. Tarkoituksena on myös, että he saisivat tästä työstä ”ensiapua” tilanteisiin, jossa kohtavat nuoren ja hänen seksuaalisuutensa sekä sen mikä sillä hetkellä puhututtaa. Pyrkimykseni on rohkaista ja kannustaa lastensuojelun ammattilaisia ymmärtämään nuorten seksuaalisuutta ja sen tärkeää osuutta ihmisen persoonassa.

Ensin tuon esille Lastensuojelulain pykäläiä sekä sosiaali- ja terveysministeriön suosituksia ja YK:n ihmisoikeusjulistukseen sisältyvän osion nuorten seksuaalioikeuksista, koska niiden toteutumista haluan selvittää ja epäilykseni on etteivät ne toteudu siinä laajuudessa kuin pitäisi.

Keskityn työssäni valtion koulukoteihin, joiden ohjaus ja valvonta kuuluvat Opetushallitukselle ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle (THL), sijoitettuihin nuoriin mutta samat lainalaisuudet, oikeudet ja kehitysvaiheet, kuuluvat toki jokaisen nuoren elämään.

Miettiessäni miten tutkin seksuaaliterveyden edistämistä koulukodeissa jouduin muistuttamaan itselleni, että kyseessä on opinnäytetyö eikä elinikäinen projekti ja että tämä opinnäytetyö tulee olemaan vain yksi näkökulma, minun näkökulmani, aiheeseen. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2000). Huomasin, että lähtiessäni tutkimaan itselleni lähellä sydäntä olevaa asiaa, innostus ja nälkä tutkimiseen kasvoi ja olisin halunnut kartoittaa seksuaaliterveyden edistämisen tilaa koko Suomessa ja kaikissa laitoksissa. Onnekseni löysin Hirsjärven ym. ohjeistuksen rajaamisen tärkeydestä, jotta pystyin keskittymään oleelliseen kysymykseen eli miten asia on hoidettu koulukodeissa.

Koska tarkoitukseni on kuvailla, miten seksuaaliterveyttä edistetään koulukodeissa ja miten nuoret itse toivoisivat sen tapahtuvan valitsin laadullisen, kuvailuvan, tutkimusmenetelmän, jonka toteutan kyselyillä. (mt.): onko koulukodeissa järjestetty seksuaalineuvontaa ja jos on, niin miten se käytännössä toteutuu?

Kyselyjen avulla (sähköpostitse ja puhelimitse) selvitän, mikä on seksuaaliterveyden edistämisen tilanne valtion kuudessa koulukodissa. Seksuaaliterveyden edistämiseen kuuluu sekä seksuaalineuvonta että seksuaalikasvatus. Tuon esille oman ehdotukseni asiantilan parantamiseksi (mikäli se on tarpeen) ja lopuksi kaikille lastensuojeluviranomaisille mietittäväksi, mitä ja miten huostaan otetut nuoret itse toivoisivat tulevansa kohdatuiksi seksuaalisuuden alueella.

Nuorten haastattelumenetelmäksi valitsin dialogin, sillä vilpitön pyrkimykseni on heidän näkökulmansa ymmärtäminen. Dialogi mahdollistaa kommunikaation, jossa saan mahdollisuuden kohdata nuoren ja dialogisessa tutkimuskäytännössä en ole vain kyselijä tai haastattelija vaan voin osallistua aktiivisesti keskusteluun. (Tuomi & Sarajärvi 2004).

Haluan tuoda esille tässä opinnäytetyössäni myös konstruktivistisen oppimisteorian, sillä pidän tärkeänä, että aikuiset, jotka huolehtivat nuorten seksuaaliterveyden edistämisestä ymmärtävät miksi nuorella jo olevaa tietoa ja kokemusta on kunnioitettava.

2 Taustaa

Valmistuin seksuaalineuvojaksi 2004 ja olen siitä lähtien työskennellyt pääasiassa yläasteikäisten nuorten sekä heidän seksuaalisuutensa parissa. Koen nuorten seksuaalioikeudet ja seksuaaliterveyden edistämisen erityisen tärkeäksi. Sुरुkseni olen käytännön työssä huomannut, että nämä alueet kärsivät ensimmäisten joukossa kun esim. julkisia varoja niukennetaan.

Toinen sydäntäni lähellä oleva alue on nuorten päihdekasvatus, jota olen tehnyt kahdeksan vuotta, myös yläasteikäisille ja 6-luokkalaisille.

Kontulan ja Meriläisen (1988) tutkimusten mukaan alkoholin käyttö ja sukupuolikokemusten alkamisajankohta ovat yhteydessä toisiinsa. Suomalaiset 13-15-vuotiaat alkoholia käyttävät nuoret aloittavat seurustelun, sukupuolisen hyväilyn ja yhdynnät ainakin kaksi vuotta muita aikaisemmin. 17-vuotiaat alkoholia käyttävät nuoret ovat sukupuoliyhdynnässä yli kaksi kertaa yleisemmin kuin raittiit nuoret. Nuorena aloitettu seksi haittaa lapsen luonnollista, herkkää kypsymistä

terveeksi, itseään arvostavaksi seksuaaliseksi olennoksi. Humalaseksissä astutaan huomaamatta sellaisen seksin rajan yli, jota ei ehkä alun perin suunniteltu. Sen jälkeen kynnyksen seuraavaan seksisuhteeseen on matalampi. (Kinnunen 2001, 132.)

Se, että alkoholi vaikuttaa estoja vähentäväksi ja seksuaalisen halun herääminen humalassa on tavallista helpompaa ei ole uusi tieto aikuisille. Myös se, että harkintakyky heikkenee, jolloin satunnaiset seksikokeilut tehdään seurauksia ajattelematta, on tuttua. Tutkittua tietoa on siitakin, että selvin päin kondomia käyttävä mies, huolehtii ehkäisystä myös humalassa. Ensimmäisissä yhdynnöissä suomalaisista nuorista kolmasosa ei käyttänyt mitään ehkäisyä ja yli puolet oli ollut silloin alkoholin vaikutuksen alaisena. Mitä nuoremmista oli kyse, sitä useammin oli ehkäisy laiminlyöty. (Kinnunen 2001 140, Dahl & Hirschovits 2002, Weinhardt & Carey 2000).

Tyttöjen keskuudessa (heidän itsensä kertomana) elää uskomus, että ”poikakaverille pitää antaa” ja ”onhan sitä aikuisempi, jos ei ole enää neitsyt”. Neitsyydestä eroon pääsy tai sen menetys ja yhdynnät ovat jännittäviä ja toisinaan pelottaviakin asioita sekä tytöille että pojille. Ne ovat asioita, jotka koetaan pakolliseksi suorittaa ja niinpä tässä kohtaa on helppoa ”ottaa rohkaisuryppy”. (Kontula 1987, 84). Nuorilta puuttuu tieto ja ymmärrys oikeudestaan päättää omasta kehostaan (YK 1993).

Valtion koulukoteihin sijoitetut nuoret ovat iältään 13-18 –vuotiaita ja lähes kaikilla on kokemusta sekä päihteiden käytöstä että seksisuhteista. Näin ollen on erityisen tärkeää, että heidän parissaan työskentelevillä aikuisilla on valmiudet kohdata tämän aihepiirin tematiikkaa. Tämä havainto perustuu omaan pitkäaikaiseen työkokemukseeni nuorten parissa sekä keskusteluihini kolleekoideni kanssa, joilta olen kysynyt heidän havainnoistaan tässä asiassa.

3 Jokaisella nuorella on oikeus seksuaalisuuteen

Maailman terveysjärjestö (WHO) huomioi ja määrittelee seksuaalisuuden seuraavasti:

Seksuaalisuus on olennainen osa ihmisyyttä koko hänen elämänsä ajan. Siihen kuuluvat seksuaalinen kehitys, biologinen sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen, sosiaalinen sukupuoli-identiteetti ja sen mukainen rooli sekä suvun jatkaminen. Seksuaalisuus voidaan kokea ja ilmaista monin eri tavoin, kuten asenteissa, arvoissa, uskomuksissa tai suhteessa itseen ja toisiin. Seksuaalisuuteen ja sen ilmaisuun vaikuttavat psykologiset, biologiset, kulttuuriset, sosiaaliset, poliittiset, historialliset, uskonnolliset, taloudelliset ja henkiset tekijät. (www.vaestoliitto.fi WHO:n määritelmän pohjalta).

Seksuaalisuus on ihmisen synnynnäinen kyky ja valmius reagoida psyykkisesti ja fyysisesti aistimuksiin ja virikkeisiin kokemalla mielihyvää ja valmius pyrkiä näihin kokemuksiin. Tästä synnynnäisestä seksuaalisen mielihyvän kokemisen kyvystä ja pyrkimyksestä näihin kokemuksiin, on mielestäni osoituksena esimerkiksi se, että jo hyvin pienet lapset hyväilevät sukupuolielimiään.

3.1 Seksuaaliterveys, vaalimisen arvoista

Seksuaaliterveys on fyysisen, emotionaalisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila suhteessa seksuaalisuuteen; se ei ole pelkästään sairauden tai vammautumisen poissaoloa.

Hyvä seksuaaliterveys edellyttää positiivista ja kunnioittavaa asennetta seksuaalisuuteen ja sisältää halutessaan mahdollisuuden nautinnollisiin ja turvallisiin seksuaalisiin kokemuksiin vapaana pakottamisesta, riistosta ja väkivallasta. Jotta hyvä seksuaaliterveys voidaan saavuttaa ja ylläpitää, kaikkien ihmisten seksuaalioikeuksia tulee kunnioittaa ja suojata.

3.2 Seksuaaliterveys ja laki

Kansanterveystyöhön (sisältää myös seksuaaliterveyden) kuuluvat terveysterveystietopalvelut ovat lakisääteisiä ja pakollisia tehtäviä. Kunnan terveysterveystietopalveluiden järjestämismääräys on säädetty kansanterveyslaissa, erikoissairaanhoidolaissa ja mielenterveyslaissa.

Kunnan vastuu terveysterveystietopalveluista on laaja ja kattava ja kunta voi itse päättää, kuinka paljon se osoittaa voimavaroja eri tehtäviin. Kunnan vastuulla olevaan kansanterveystyöhön kuuluvat muun muassa terveysterveystietoneuvonta, myös raskauden ehkäisyneuvonta sekä yleiset terveystarkastukset.

Laki ei velvoita koulukoteja järjestämään sen enempää seksuaalikasvatusta kuin seksuaaliterveystietoneuvontaa. Seksuaalikasvatusta kuuluu kuitenkin osana koulun terveystietoon.

Opetussuunnitelmassa terveystieto määritellään seuraavasti: Terveystieto on monitieteiseen tietoperustaan nojautuva oppiaine, jonka tarkoitus on edistää oppilaiden terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta tukevaa osaamista. Opetuksen tulee kehittää oppilaan tiedollisia, sosiaalisia, tunteiden säätelyä ohjaavia, toiminnallisia ja eettisiä valmiuksia. (www.nyk.fi 27.4.2010)

Terveystieto tulee ymmärtää fyysiseksi, psyykkiseksi ja sosiaalisesti toimintakyvyksi ja valmiudeksi ottaa vastuuta ja toimia oman sekä toisten terveyden edistämiseksi. Opetuksessa kehitetään tietoja ja taitoja terveydestä, elintavoista, terveystottumuksista ja sairauksista. (mt.,)

Terveystieto on oppiaineena oppilaslähtöinen, toiminnallisuutta ja osallistuvuutta tukeva. Opetuksen lähtökohtana on nuoren arki, kasvu ja kehitys sekä ihmisen elämäntapa. Opetuksessa otetaan huomioon yleiset ja oppimisympäristön ajankohtaiset terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät kysymykset. Terveystiedon opetuksessa on tärkeää tiedonhankintaan ja sen soveltamiseen liittyvät taidot sekä terveystiedon ja hyvinvoinnin kriittinen arvopohdinta. (mt.,)

Keskeisiä opetusmenetelmiä terveystiedossa ovat erilaiset vuorovaikutteiset menetelmät, joissa oppilaalla on mahdollisuus pohtia, vertailla ja keskustella asioista. Työskentelyn tulisi olla myös konkreettista, jolloin oppilaalla olisi myös mahdollisuus päästä kokeilemaan ja harjoittelemaan tietojaan ja taitojaan esim. Tutustuminen oman kunnan terveys- ja hyvinvointipalveluihin. (mt.,)

Vuorelan koulukodin koulussa terveystiedon oppikirjana on käytössä Otavan julkaisema Terveiden portaat, jossa seksuaaliterveyden osuus on mielestäni otettu huomioon melko hyvin mutta esimerkiksi seksuaalivähemmistöjä ei käsitellä lainkaan vaan painopiste on heterosuhteilla ja ehkäisymenetelmillä. Mieleeni nousee kysymys, miltä tuntuu homoseksuaalisesta nuoresta tai pojasta, joka ulkoisesti näyttää tytöltä. Opettaja tekee päätöksen käsitellä kirjan ulkopuolelle jääviä asioita tai hän voi pidättäytyä kirjan aiheissa.

4 Seksuaalioikeudet

IPPF (Kansainvälinen Perhesuunnittelujärjestöjen Liitto 1995) on luonut Seksuaali- ja lisääntymisoikeuksien peruskirjan, jonka tavoitteena on edistää ja suojella oikeuksia kaikissa poliittisissa, taloudellisissa ja kulttuurisissa yhteiskuntajärjestelmissä. Seksuaalioikeudet sisältyvät ihmisoikeuksiin, joita on jo hyväksytty kansallisissa laissa, kansainvälisissä ihmisoikeusdokumenteissa ja muissa konsensus dokumenteissa. (www.ihmisoikeudet.net)

Näistä oikeuksista Väestöliiton asiantuntijat ovat muokanneet erityisesti suomalaisia nuoria koskevat seksuaalioikeudet.

Nuorten seksuaalioikeudet

Kaikilla maailman nuorilla on sukupuolesta, ihonväristä, seksuaalisesta suuntauksesta tai terveydentilasta riippumatta seksuaalisina olentoina seuraavat oikeudet (IPPF 1998):

1. Oikeus elämään, oikeus olla oma itsensä, tehdä itsenäisiä päätöksiä, ilmaista mielipiteensä.

2. Nuorella on oikeus nauttia omasta kehostaan ja seksuaalisuudestaan.
3. Nuorilla ja lapsilla on oltava vapaus uskonnollisten tekstien, uskomusten, aatteiden ja perinteiden rajoittavista tulkinnoista tai omaan kehoon puuttuvista loukkauksista seksuaalisissa asioissa. Hänellä on myös oikeus noudattaa uskontoaan omalla tavallaan.
4. Kukaan ei saa kiusata, syrjiä tai loukata nuorta hänen sukupuolensa, seksuaalisten erityispiirteidensä, kehittyneisyytensä tai kehittymättömyytensä vuoksi.
5. Nuorta ei saa haukkua hänen seksuaalisuuttaan loukkaavasti (esim. huoraksi tai homoksi) eikä ahdistella seksuaalisesti.
6. Nuorella on aina oikeus sanoa mielipiteensä kun hänen seksuaalisuuteensa liittyvistä asioista keskustellaan tai niistä päätetään.
7. Oikeus nauttia seksuaalisuudesta, olla turvassa, valita vapaasti haluaako avioitua tai pysyä naimattomana sekä oikeus perhesuunnitteluun.
8. Jokaisella nuorella tulee olla oikeus seksuaaliseen suuntautumisensa mukaiseen tyydyttävään seksuaalisuuteen ja sukupuolielämään, kunhan ei vahingoita eikä alisteta ketään toista.
9. Jokaisen täytyy saada rauhassa päättää itse haluaako olla seksuaalisesti aktiivinen vai ei.
10. Nuorella on oikeus osoittaa seksuaalista halukkuutta ja oikeus peräytyä ja kieltäytyä missä tahansa seksuaalisen tapahtuman vaiheessa.
11. Nuorella on oikeus saada riittävästi tietoa ja välineitä ehkäistäkseen suunnitelmattomia raskauksia, oikeus ajoissa ja oikein tehtyyn raskauden keskeytykseen ja oikeus myös jatkaa raskauttaan ja saada tällöin kaikki tarpeellinen tuki.
12. Oikeus tietoon seksuaalisuudesta, ehkäisymenetelmistä, sukupuolitaudeista ja HIV:stä, ja omista oikeuksistaan.

13. Aikuisten tulee kertoa nuorille seksiin liittyvistä riskeistä sekä niistä menetelmistä, joilla riskejä voidaan välttää. Nuorelle tulee tarjota myös tieto seksuaalisuuden luonnollisuudesta ja keinoista, joilla seksuaalista tyydytystä, onnellisuutta ja tasapainoa voi turvallisesti kokea. Nuorille tarjotun tiedon tulee olla muodossa jonka he ymmärtävät.

14. Neuvontaa ja ehkäisyvälineitä sekä seksuaaliterveydenhoitoon tarkoitettuja lääkkeitä tulee olla nuorten saatavilla heille mahdollisissa paikoissa, mahdolliseen aikaan ja mahdollisella hinnalla.

15. Aikuisilla on velvollisuus tiedottaa nuorille heidän seksuaalisista oikeuksistaan, jotta he ymmärtävät vaatia niitä ja suojella itseään.

16. Oikeus suojella itseään ja tulla suojelluksi suunnittelemattomilta raskauksilta, sukupuolitaudeilta ja HIV:ltä sekä seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Yhdenkään nuoren terveys ei saa vaarantua seksuaalisuuden vuoksi.

17. Ketään ei saa painostaa suojaamattomaan seksiin. Aikuisten on järjestettävä nuorille riittävästi neuvontaa ja tiedotettava siitä.

18. Aikuisten on määrätietoisesti taisteltava vastaan häiriintyneiden yksilöiden halua käyttää nuoria tai lapsia seksuaalisesti hyväkseen.

19. Oikeus seksuaaliterveydenhuoltoon, joka on luottamuksellista, korkeatasoista, ja johon nuorilla on varaa ja jota annetaan molemminpuolisella kunnioituksella. Nuorella on oikeus nopeasti saatavilla oleviin seksuaaliterveydenhuollon palveluihin, joissa heitä hoitavat nuoria kunnioittavat ja heidän kanssaan yhteistyön kykenevät aikuiset. Seksuaaliterveydenhuollon palvelujen tulee lähteä nuoren tarpeista, eikä sukuelinten tutkimus tai hoito koskaan saa olla kivulias tai loukkaava, vaan tarvittaessa on käytettävä riittävää kivunlievitystä. Palvelujen on oltava luottamuksellisia, niin ettei kukaan ulkopuolinen saa tietoonsa nuoren käynnin syytä. Nuorille tarjotut seksuaaliterveydenhuollon palvelujen tulee olla alueellisesti ja laadullisesti tasa-arvoisia.

20. Oikeus osallistua ohjelmien suunnitteluun nuorille nuorten kanssa, ja oikeus vaikuttaa nuoria koskeviin päätöksiin. Nuorilla tulee olla todellinen mahdollisuus

vaikuttaa heitä koskeviin suunnitelmiin ja päätöksiin seksuaali- ja lisääntymisterveysasioissa, sekä oikeus olla mukana suunnittelemassa nuorten seksuaali-terveyden palveluja.

Nämä oikeudet eivät ole juridisesti velvoittavia ja oman näkemykseni mukaan niistä läheskään kaikki eivät sellaisinaan toteudu. Erityisesti olen kiinnittänyt huomiota kohtiin, joissa mainitaan aikuisen velvollisuudet asiallisen tiedon antajana. Olen pohtinut mielessäni, että miten aikuiset voivat jakaa nuorille tietoa asioista, joista eivät itsekään tiedä. Mielestäni on perusteltua kyseenalaistaa myös aikuisten mahdollisuudet kohdata nuorten seksuaalisuus ja kaikki mitä siihen liittyy, ellei heillä ole koulutusta asiaan. Tästäkin olen keskustellut kollegoideni kanssa ja tahtoa heillä olisi mutta ei tietoa tai uskallusta (pelko virheellisen tiedon jakamisesta) seksuaalisuuden tematiikan käsittelyyn. Toki monilla on runsaastikin tietoa mutta keskusteluissa on tullut esille tarve koulutuksen puutteesta.

5 Seksuaali- ja lisääntymisterveyden määritelmiä

Seksuaalivalistus

Stakesin (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus), nykyään Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), vuonna 2000 teettämä tutkimus tarkastelee nuorten käsityksiä seksuaalivalistuksesta (käytetään myös ilmaisua seksuaalikasvatus). Hyvää ja toimivaa on nuorten maailmasta käsin lähtevä, nuoria kuuleva valistus sekä ymmärrettävän tiedon jakaminen. Huonoa nuorten mielestä on tähän asti tarjottu, lähinnä aikuisten opettava ja nuorta rajaava valistus. Nuorten logiikan mukaan omat kokemukset ja itsestä lähtevät ajatuksen ovat parhaita opettajia (ks. jäljempänä Nuori tiedon rakentajana ja konstruktivistinen oppimisenäkemys). Vasta omat ajatukset ja oivallukset antavat pohjan omille valinnoille ja usein omat kokemukset kiistävät aikuisten tarjoaman tiedon. Seksuaalikasvatuksenkin tulisi kohdistua nuorten yhdessä luomaan merkityssysteemiin, nuorta itseään ja hänen mielipiteitään kunnioittaen ja keskustelemalla yhdessä mahdollisia vääristyneitä tai vääriä ajatuksia selventäen ja oikaisten.

Seksuaalikasvatus

Seksuaalikasvatus on hyödyllistä, kun nuorille tarjotaan mahdollisuus oppia ja ymmärtää seksuaalisuuteen ja seksuaaliterveyteen liittyviä asioita, jotka auttavat muodostamaan omia käsityksiä ja tavoitteita. Terveystä ja seksuaaliterveydestä oppiminen on tärkeää ja arvokasta sinänsä. Muutoksia seksuaalikäyttäytymisessä voidaan myös tavoitella ja saavuttaa. Muutosta on mielestäni tapahtunutkin jos vertaan omaa nuoruuttani ja mitä silloin ajateltiin tai puhuttiin seksuaalisuudesta, tämän päivän nuoriin. Tämän päivän nuoret tietävät enemmän ja uskaltavat puhua seksuaalisuudesta myös aikuisten kanssa. Omassa nuoruudessa asioista juteltiin vain parhaiden ystävien kesken.

Seksuaaliopetuksessa on kunnioitettava nuorten toivetta siitä, että he haluavat keskustella ihmissuhteisiin ja seksuaalisuuteen liittyvistä asioista sekä keskenään että luotettavan aikuisen kanssa kysymyksiä esittäen. On tärkeää kehittää nuorten taitoja keskustella, kuunnella ja ilmaista itseään sekä omia tunteitaan osana seksuaaliopetustilannetta. Seksuaaliopetuksen välttämättömänä ja luonnollisena perustana tulisikin olla itsetuntemus, ihmissuhteet ja vuorovaikutustaidot. (Kosunen & Ritamo 2004, 144.)

6 Kysely valtion koulukoteihin

Nuorten seksuaalisuuden kohtaamisesta tai seksuaaliterveyden edistämisestä valtion koulukodeissa ei ole mitään aikaisempaa tutkimustietoa. Oma tietoni perustuu keskusteluihin kollegoiden kanssa sekä työhistoriani aikana kertyneeseen kokemukseen. Oma kokemukseni rajoittuu kuitenkin vain yhteen koulukotiin ja Suomessa on viisi muuta koulukotia.

Miettiessäni mahdollista toteutustapaa saada vastaus kaikilta koulukodeilta, päädyin siihen, että haastattelen jokaisesta koulukodista kahta työntekijää sähköpostitse. Koska huomasin, että kaikkiin lähettämiini sähköposteihin ei vastattu, soitin valitsemilleni, vastaamattomille, henkilöille saadakseni vastauksen. Käytin yksinkertaista satunnaisotantaa valitessani henkilöitä, joille kysymykseni esitin.

Satunnaisotannan menetelmistä selkein on yksinkertainen satunnaisotanta. Kun tunnetaan perusjoukon jäsenet, valitaan täysin sattumanvaraisesti sopiva määrä yksiköitä mukaan tutkimukseen. (Metsämuuronen 2006, 45).

Haastattelu, tyypiltään teemahaastattelu, sopi tarkoitukseeni menetelmänä hyvin, koska tutkin aihetta, josta ei ole objektiivisia testejä. Kävi myös ilmi, että tutkittavilla oli alhainen motivaatio vastata. (mt., 113-115).

Lähetin sähköpostilla (9.8.2009) kyselyn sattumanvaraisesti valituille 12:lle ohjaajalle, kahdelle henkilölle jokaiseen koulukotiin. Kyselyn sisältö oli: *Hei. Tarkoitukseni on tehdä lopputyöni Humakissa (Humanistinen ammattikorkeakoulu) aiheesta ”Seksuaalikasvatus ja –neuvonta valtion koulukodeissa” (nimi tod. näk. muuttuu mutta aihe on tuo). Olen ammatiltani seksuaalineuvoja ja tällä hetkellä Vuorelassa ohjaajana.*

Eli nyt olen kartoittamassa mikä on tämänhetkinen tilanne, onko teidän laitoksessa järjestetty nuorille seksuaalineuvontaa? Jos on niin miten se on järjestetty? Jos ei ole, niin miten sinun mielestäsi asia pitäisi järjestää vai onko se tarpeetonta? Kartoitetaanko teillä mitenkään nuoren mahdollisesti kokemaan seksuaalista hyväksikäyttöä?

Montako nuorta (tyttöjä, poikia) teillä on ja minkä ikäisiä he ovat? Kiitos vastauksestasi ja mahdollisista ideoista työhöni... Terkuin Päivi Valli.

Oletin, että kysymykset ovat yksinkertaisuudessaan helppoja vastata. Ensimmäisen vastauksen sain kahden viikon kuluttua ja seuraavan lähetettyäni ”muistutus” kyselyn. Kolmeen koulukotiin soitin, joista yhdessä ei haluttu vastata lainkaan.

Sähköpostitse sain seuraavat vastaukset:

Meillä ei ole ainakaan tällä hetkellä tarjolla seksuaalineuvontaa. Tarvetta varmasti olisi; tämän osa-alueen faktat ja myytit ovat varmasti monilla pojillamme keskimääräistäkin enemmän pimennossa. Aihetta voisi ehkä käsitellä koulun yhteydessä ryhmänä ja sitten tarpeen mukaan järjestää yksilötapaamisia, mikäli

vain aihepiiri olisi jollakin työntekijällämme hallussa. Tarpeetonta seksuaalikasvatus ei varmasti ole.

Hyväksikäyttöasiat tulevat yleensä esiin sosiaalitoimen dokumenteissa, mikäli niitä on todettu. Kyse on niin arkaluontoisista ja vakavista asioista, että mikäli nuori on valmis teemaa käsittelemään, turvaudutaan yleensä laitoksen ulkopuoliseen erityisosaamiseen; käytännössä nuorisopsykiatriaan.

Tässä lyhyesti, onnea lopputyölle! Olli

*****

Hei, ohjaaja A.J. välitti viestisi minulle. Meillä on 10 tyttöä ja 44 poikaa, ikähaarukka 11-18 vuotta. Erityisnuorisotyöntekijät (psyk.erikoissairaanhoitajat) MM ja RV antaa nuorille yksilöllistä seksuaalikasvatusta. 9.luokan opettajat pitävät tehostetut seksuaalikasvatuksen kurssit luokilleen. Lisäksi meillä seksuaalineuvonta on omahoitajien perustyötä. Hyväksikäyttöä tulee esiin tai se on jo ennen sijoitusta tiedossa. Nämä nuoret saavat erityistukea/terapiaa talon psykologilta ja konsultoivalta psykiatrilta. Heillä voi myös olla terapiasuhde tai hoitajaksio sairaanhoitopiirin kautta. Nuorten seurustelu laitoksessa on kielletty.

Henkilökunta on koulutettu kohtaamaan nuorten seksuaalisuuteen liittyviä asioita. Terv. Assi, kasvatusjohtaja

*****

Puhelimitse sain vastauksen kahdesta laitoksesta:

Meillä on 29 oppilasta, joista 15 perhekoodissa. Ikäjakauma on 12-18 vuotta. Meillä työskentelevä psykiatrian erikoissairaanhoitaja on saanut koulutuksen myös seksuaalikasvatukseen. Hänen luokseen ohjataan kaikki oppilaat, joilla on tarve keskustella seksuaalisuuteen liittyvistä erityiskysymyksistä. Hän pitää koulussa seksuaaliterveysosuuuden terveystiedossa. Toki kaikki ohjaajat keskustelvat oppilaiden kanssa seksuaalisuudesta yleisellä tasolla. Terapiaa tms. erityishoitoa tarvitsevat nuoret ovat asiakassuhteessa nuorisopsykiatrian poliklinikalla.

****

Koulutuskeskuksessa asuu ja opiskelee monenikäisiä ja erilaisissa elämäntilanteissa olevia lapsia ja nuoria, tyttöjä ja poikia. Oppilaita on 38 + 8 ja he ovat

12-18 vuotiaita. He asuvat erityisen huolenpidon osastoilla, tehostetun hoidon osastoilla tai perhekodeissa.

Erikoissairaanhoidaja vastaa nuorten terveydenhuollon järjestämisestä yhteistyössä kunnan terveystieteiden keskuksen, Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kanssa. Omaan henkilökuntaan ei varsinaisesti kuulu seksuaalineuvoja tms. mutta tarvittaessa asiantuntevaa apua saa sairaanhoitopiiristä.

Toki kaikilla on valmius keskustella seksuaalisuudesta yleisellä tasolla.

****

Omassa työpaikassani on paikka 30 nuorelle. Ikäjakama 12-18 vuotta. Työntekijöitä on viitisenkymmentä (vakituiset + keikkatyöntekijät). Meilläkään ei varsinaisesti tarjota ammatillista seksuaalineuvontaa mutta kymmenkunta ohjaaja on käynyt koulutuksen Nuoren seksuaalisuuden ammatillinen kohtaaminen (koulutuksen on järjestänyt yhteistyössä Diak ja Väestöliitto). Oppilaille on mahdollisuus asiakassuhteeseen nuorisopsykiatrian poliklinikalle sekä tarvittaessa terapiaan.

Yleisäsenne meillä on erittäin positiivinen seksuaaliterveyden edistämiseen. Positiivisesta asenteesta kertoo mielestäni sekin, että yllä mainitsemaani koulutukseen osallistuminen on työntekijöiden oma valinta ja kaikille halukkaille se on ollut mahdollista, vaikka kyseessä on niin sanottu pidempi koulutus. Pidempi koulutus tarkoittaa, että se kestää vuoden ja on 8 opintopisteen laajuinen kokonaisuus. Koulutukseen saa osallistua työaikana. Tuohon koulutukseen kuuluu työpaikalla suoritettavia tehtäviä, joten siltä osin koulutuksen anti leviää koko työryhmälle.

Itselläni oli voimakas ennakoasenne siitä, miten seksuaaliterveyttä edistetään koulukodeissa. Nämä vastaukset saatuani ja niitä tulkittuani, olen hieman positiivisesti yllätynyt, huomaan kuitenkin suhtautuvani epäilevästi joidenkin vastausten rehellisyyteen. Minulla ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta kerätä tarkentavia ja yksityiskohtaisempia vastauksia tähän opinnäytetyöhöni.

7 Nuori tiedon rakentajana ja konstruktivistinen oppimisenäkemys

Nuorilla on aikaisempaa tietoa, kokemuksia ja luuloja seksuaalisuuden alueelta, eikä näitä pidä mitätöidä. Nuoret rakentavat käsityksiään yhdistämällä kokemuksiaan ja vanhaa tietoa uuteen tietoon. Tästä johtuen haluan tuoda esille konstruktivistisen oppimisenäkemyksen.

7.1 Oppimisprosessin tunnuspiirteitä

Konstruktivistisen oppimisenäkemyksen mielenkiinto kohdistuu yksilön sisäisiin prosesseihin oppimistoiminnassa. Se korostaa näin oppimisen yksilöllisyyttä.

Konstruktivistisessa oppimisprosessissa oppija

- kokemustensa kautta konstruoi, rakentaa, tietoa
- valikoi ja tulkitsee informaatiota
- jäsentää sitä aikaisempiin tietoihinsa ja näkemyksiinsä nivoutuneena.

Esimerkkinä tästä oppimisprosessista on nuori, joka on kotonaan voimakkaasti uskonnolliseen vakaumukseen perustuen oppinut, että ihminen saastuu ja vaurioituu, jos harrastaa seksiä ennen avioliittoa. Sitten käy niin, että hän rakastuu, aloittaa seurustelun ja kumppani saa hänet ajattelemaan toisin sillä seurauksella, että he harrastavat esiaviollista seksiä. Nuori huomaa, että ei kokenut itseään saastuneeksi sen enempää kuin vaurioituneeksikaan, joten hän kyseenalaistaa kotoa saadun tiedon. Hän on saanut koulussa seksuaalikasvatusta, joka tukee hänen oman kokemuksensa kautta saamaansa tietoa. Nuori saa tietoa monilta eri tahoilta ja rakentaa niistä oman käsityksensä.

Ihminen ei ole uutta oppiessaan "tabula rasa" (tyhjä taulu), vaan hänellä on aikaisemmista tiedoista, taidoista ja asenteista muovautunut kognitiivinen eli tietokykyyn liittyvä rakenne, joka toimii perustana uuden tiedon käsittelylle ja tulkinneille. Oppiessaan ihminen jatkuvasti rakentaa omaa ymmärrystään.

Yksilökeskeisestä lähestymistavasta huolimatta konstruktivismi korostaa myös oppimisen sosiaalisen kontekstin merkitystä. Oppimiseen vaikuttaa paljon myös paikka ja ympäristö, missä oppiminen tapahtuu; se on tilanne- ja kulttuurisidonnaista. (Miettinen 2000).

7.2 Konstruktivismi käytännön opetuksessa

Maailma muuttuu niin nopeasti, että tiedot (jopa taidotkin) vanhenevat alasta riippuen muutamassa vuodessa. Oppimisen tarpeet nousevat elävästä elämästä, joten tarpeisiin täytyy pystyä vastaamaan ilman ajallista viivettä ja tarkasti.

Konstruktivistinen oppimisenäkemys on saanut yhä enemmän jalansijaa koulutuskäytäntöjen muuttuessa yhä dynaamisimmiksi, yksilöllisimmiksi ja joustavimmiksi. Konstruktivistisessa oppimisessa korostuu oppiminen opetuksen sijaan, oppija, eli tässä tapauksessa nuori, opettajan sijaan ja tiedon henkilökohtainen rakentaminen aikaisempien kokemusten pohjalta. Hän, nuori, on myös itse vastuussa omasta oppimisestaan.

Konstruktivistinen oppiminen on oppijakeskeistä oppimista. Se ei kuitenkaan saa tarkoittaa sitä, että nuori jätetään oppimistehtäviensä kanssa yksin, vaan se on haastanut koulutuksen järjestäjät uusien tehtävien pariin; auttamaan nuoria kehittymään itseohjautuvina ja taitavina oppijoina. Itse asiassa opettajien ammattitaitovaatimukset ovat kasvaneet asiantuntijuudesta oppimisen ohjaamiseen. (Miettinen 2000.)

8 Olemassa olevia seksuaalisuutta käsitteleviä ohjelmia

Vuonna 1994 säädettiin uusi laki, jonka mukaan koulut saavat itse päättää vapaasti miten ja kuinka paljon he järjestävät oppilaille terveystieteistä (Opetushallitus 1994, 8-10). Usein kouluissa opetetaan vain seksuaalikasvatuksen minimi; ehkäisyasiat ja sukupuolitaudit, eikä kiinnitetä huomiota seksuaalisuuden monimuotoisuuteen. (Kontula 1997, 21-25, 39-45.)

Koulujen seksuaalikasvatus vaihtelee paljon eri kouluissa ja eri luokilla ja se on Kontulan tekemien tutkimusten mukaan hajanaista, puutteellista ja jäsentymättömiä. Opetuksessa käsitellään useimmiten ehkäisyä, sukupuolitauteja tai AIDS:ia. Nuorten käsitys seksuaalisuudesta jää kovin puutteelliseksi, jota kuvastaa sekin, että Kontulan tutkimuksia varten haastatellut tytöt kertoivat saaneensa kuulla vain varoittelua seksuaalisuuteen liittyvistä uhkista ja ongelmista. Kukaan ei ollut kertonut heille, että seksuaalisuus voisi olla myös myönteinen ja nautin-

nollinen asia.

Ei ole mitään todisteita, että koulukotien kouluissa asia olisi jotenkin toisin. Keskustellessani meidän koulukodin oppilaiden kanssa, oli yleinen mielipide, että terveystiedon tunnilla ei opi mitään. Seksuaalisuutta käsittelevillä tunneilla monet oppilaat riehaantuvat ja häiritsevät opetusta, joten oppiminen jää senkin takia heikoksi. Tällaista informaatiota olen saanut yhteiskeskusteluissa, joita en olen käynyt jo ennen kuin aloitin opinnäytetyöni tekemistä. Myöhemmin kun haastattelin nuoria kahden kesken, hankkiakseni materiaalia opinnäytetyöhöni, olivat mielipiteet koulun seksuaalikasvatuksesta myönteisempiä. Nuorten kommentit ovat tässä työssä jäljempänä (kappale 14) .

Yleensä sukupuolikasvatusta antaa opettaja tai terveydenhoitaja. Sukupuolikasvatustuntien lisäksi ei opettajien kanssa käydä paljoa keskusteluja sukupuolisesta kehityksestä, ehkäisystä tai muista sukupuolielämään liittyvistä asioista. Sen sijaan kouluterveydenhoitajien kanssa ehkäisystä ja sukupuoliasioista puhutaan useammin. Sukupuolten välinen ero on selvä; tytöt puhuvat kouluterveydenhoitajalle asioistaan helpommin kuin pojat. Syynä saattaa olla, että terveydenhoitaja on useimmiten nainen. (Kontula 1997, 48.)

Yleisesti eri julkaisuihin ja tutkimuksiin perustuen voidaan todeta nuorten toivovan lisää opetusta sukupuoliasioista koulussa. Nuoret toivovat lisää tietoa mm. seurustelusta, tunneasioista, yhdynnöistä, ehkäisystä, itsetyydytyksestä ja seksuaalisista vähemmistöistä. (Matveinen ym. 2003, 45, Hanhinen ym. 2002, 14-15, Kontula & Lottes 2000, 48). Nuoret tahtovat itse toimia eivätkä vain passiivisena kuunnella luentoa seksuaalisuudesta. Oppilaskeskeiset ja yhteistoiminnalliset opetusmenetelmät, jotka ovat yhteydessä nuorten maailmaan, ovat seksuaalikasvatuksessa tehokkaampia ja tuloksekkaampia kuin perinteiset luentopohjaiset opetusmenetelmät. Oppilaiden saadessa itse selittää ja perustella näkemyksiään, he tulevat tietoisiksi omista tiedoistaan ja taidoistaan. (Nummelin 2000, 24.)

Näitä asioita pohdiskellessani, omaan kokemukseräiseen tietooni perustuen, totesin, että koulukodeissa, siellä osastoilla, joissa nuoret viettävät ajan, jota eivät ole koulussa, ei ole riittävästi huomioitu tai ainakaan käytännön tasolla toteutettu avointa keskustelua ja luottamuksellisen suhteen luomista nuoren

seksuaalisuuteen. Se on perusedellytys nuoren seksuaaliterveyden edistämiseksi.

On ymmärrettävää, että koulu ei voi käsitellä seksuaaliterveyden kenttää kuin pintapuolisesti, joten sitä suuremmalla syyllä aiheeseen on syytä paneutua siellä, missä nuoret enimmäkseen viettävät aikaa. On aiheellista ja perusteltua antaa työkaluja niille aikuisille, joilla on mahdollisuus syventyä seksuaalisuuden tematiikkaan ajan kanssa (useat nuoret viettävät laitoksissa useita vuosia), luotamuksellisesti.

9 Nuoren seksuaalisuuden kohtaaminen

Seksuaalisuuden kohtaaminen ei ole välttämättä helppo asia. Laitoksissa työskentelevien ohjaajien pätevyysvaatimuksiin ei kuulu minkäänlaista seksuaaliterveyden edistämiseen liittyvää koulutusta. Tilanne voi olla erittäin kiusallinen jos nuori yllättäen haluaa keskustella seksuaalisuuteen liittyvästä asiasta eikä ohjaaja ole millään tavalla valmistautunut ja varsinkin ellei hänellä ole koulutuksen tuomaa varmuutta. Erittäin haitallista on esittää tietävänsä enemmän kuin oikeasti tietää, heikkoutta ei ole se, että myöntää tietämättömyytensä. Kysymykseen voi yhdessä nuoren kanssa joko etsiä vastauksen tai kääntyä ”ammattilaisen” puoleen. Kaikki seksuaalinen neuvonta ja opetus on oikein, kunhan noudatetaan hyviä tapoja sekä olemassa olevia lakeja ja säädöksiä.

Tärkeintä on kuulla ja nähdä nuori sekä arvostaa häntä sellaisena kuin hän on. Kuten opettajani Tarja Sandberg, kättilö, kliininen seksologi, Laurea Ammattikorkeakoulussa vuonna 2004 opetti: Nuoren seksuaalisuuteen liittyvä kysymys on kuin vuotava haava, asiallinen vastaus on hoitava laastari.

9.1 Lapsen ja nuoren seksuaalinen kehitys

Lapsen ja nuoren seksuaalisen kehityksen tukeminen voi olla aikuiselle hankalaa jos seksuaalisuutta pidetään suppeasti yhdyntäkeskeisenä ja aikuisille kuuluvana asiana. Olisi kuitenkin syytä ymmärtää ja hyväksyä, että seksuaalisuus

on kiinteä osa ihmisyyttä ja erityisesti lapsuudessa ja nuoruudessa jotain aivan muuta kuin yhdyntään tähtäävää toimintaa.

Seksuaalisuus on oman itsen hyväksyttynä kokemista suhteessa toisiin, nautinnon ja arvokkuuden tuntemista omasta kehosta, sekä hellyyteen ja hyvän tuottamiseen pohjautuvaa vuorovaikutusta. Se on luonnollista ihmisyyden kauneutta ja kahden yksilön välistä positiivista jännitettä. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 1999, 3)

Ihmisen seksuaalinen kehitys on koko elämänkaaren kattava prosessi, eikä esimerkiksi tapahtumavaihe ensisuudelmasta ensiyhdyntään. Seksuaaliterveys on oleellinen osa myös lapsen terveyttä positiivisen minäkuvan ja itsetunnon rakentumisen kannalta (mt., 3).

Mitä tarkoittaa nuoren kanssa seksistä tai seksuaalisuudesta puhuminen? Se on yksinkertaisuudessaan keskustelua ihmisen kehosta, aikuiseksi kasvamisen mukanaan tuomista muutoksista. Se voi olla keskustelua kuukautisista, siemensyöksyistä, märistä unista, karvoituksesta, seksuaalisesta käyttäytymisestä, seurustelusta, läheisyydestä, turvaseksistä, itsetyydytyksestä, synnytyksestä tai jostain ihan muusta. Nuoren kanssa keskustelu on paljon muutakin kuin faktojen luettelemista ja sen merkitys nuorelle on tärkeä osoitus myös aikuisen välittämisestä sekä siitä, että nuoren kaikinainen hyvinvointi on aikuiselle tärkeää ja merkityksellistä.

Seksuaalisuuden tukeminen on helpompaa, kun ymmärrämme lapsuuden ja nuoruuden seksuaalisuuden omana kehitysvaiheenaan. Kun puhutaan lapsuuden ja nuoruuden seksuaalisuuden kehitysvaiheista, ollaan minäkuvan kehityksen alkulähteillä. Sieltä pohjautuu myöhempi seksuaalisuus, hyväksytyksi tulemisen tunne, seksuaalisuuden nautittavuus ja onko itsellä lupa tuottaa nautintoa muille. Siellä kehittyy myös käsitys intimiteetistä: onko kehoni käyntikortti, kauppatavara, jolla saadaan hetki hellyyttä tai arvokas asia jolle vaaditaan muiltakin arvostavaa kohtelua. Onko minulla oikeus kieltäytyä, jos seksuaalisuuttani uhataan millään tavalla. Hyvä seksuaalinen itsetunto tukee nuorta omasta kehosta huolehtimisessa ja suojelemisessa. Asiallinen tieto poistaa ahdistusta ja myyttejä ja vähentää epäasiallisen tiedon meissä saamaa valtaa. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 1999, 6).

9.2 Seksuaalinen kehitys ja itsenäistyminen

Lasten ja nuorten seksuaalisuus herättää ristiriitaisia tunteita: ei ole helppoa tukea nuorta irtaantumaan aikuisen kontrollista ja kokemaan vastuuta itsenäisessä elämässä.

Lapsi on synnynnäinen biseksuaali, hän kohdistaa ihastumisensa sukupuoleen katsomatta. Ensimmäiset perheen ulkopuoliset ihastumisen kohteetkin saattavat olla sukupuolesta riippumattomia jopa niin, että jotkut saattavat kokea samaan sukupuoleen ihastumisen turvallisempaan kuin vastakkaiseen sukupuoleen kohdistuvan ihastumisen. Kun lapsi on kokenut omat tunteensa arvokkaiksi ja hyväksytyiksi, hän kykenee pohtimaan omaa itseään osana mahdollista tulevaisuuden parisuhdetta, jopa elinikäistä kumppanuutta. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 1999, 6).

Varhaismurrosiässä nuori alkaa pohtia omaa seksuaalista identiteettiään: olenko homoseksuaali vai heteroseksuaali vai mikä minä olen. Näitä pohtiessaan nuorelle on tärkeintä, että hän saa aikuisilta hyväksyntää juuri sellaisena arvokkaana yksilönä, joka hän on. (mt., 6).

9.3 Murrosikäisen irtiottoja

Murrosikäinen on seksuaalisen itsenäistymisensä tiellä yhtä kaukana vanhemmistaan ja muista aikuisista kuin Pluto Auringosta (mt., 9). Hän ei pysty kuvittelemaan, että aikuisilla, keski-ikäisistä tai vanhuksista puhumattakaan, olisi minkäänlaista seksielämää. Työssäni olen kuullut kommentteja katsoessani TV:tä nuorten kanssa, miten oksettavaa on kun aikuiset suutelevat tai halaavat, muusta seksuaalisesta kanssakäymisestä puhumattakaan.

Murrosikäisen seksuaalisuuden tukeminen on haastavaa myös siksi, että toisaalta he tarvitsevat paljon yksityisyyttä sekä omaa tilaa pohdinnoilleen ja toisaalta he tarvitsevat runsaasti tukea, välittämistä sekä aikuisen läsnäoloa. Nuorelta nämä pohdiskelut vievät valtavasti aikaa ja energiaa ja joskus se saattaa häiritä jopa koulutyötä. Tässäkin he tarvitsevat aikuiselta ymmärrystä, tukea ja ohjausta.

Murrosikäinen protestoi sekä aikuisten että lasten maailmaa vastaan ja kokee olevansa erilainen ja erillinen, oikeastaan ihan omaa rotua ja vieläpä sellaista, jonka haluun koko maailman seksuaalisuus sisältyy. Oma kieli, tavat ja pukeutuminen viestivät seksuaalisuuden monitasoisesta työstämisestä. Kehon eri alueiden korostus vaatetuksella ja meikeillä, korujen salaiset paikat ja symboliset viestit sekä nautinto- ja väkivaltateeman vuorottelu asusteissa ovat vaihdellen luettavissa nuoren ulkomuodosta. Keho tarjoaa mahdollisuuksia aikuismaiseen elämään, mutta kypsyttää siihen ei ole, kokemuksia vain lapsuudesta. epävarmuus normaaliudesta ja hyväksytyksi tulemisesta voi olla repivää, etenkin kun kiusaaminen on usein seksuaalista: iso kömpelö tyttö on syrjitty ja pienikokoisen pojan pää työnnetään vessanpönttöön. (Korteniemi-Poikela & Caciatore 1999, 9).

Useissa käymissäni keskusteluissa nuorten kanssa, on se sitten ollut arkipäiväinen rupatteluhetki tai ennalta sovittu seksuaalineuvonta tapaaminen, on tullut esille nuoren tarve tietää, mikä on normaalia. Pelko omasta epänormaaliudesta on vakavasti otettava ja nuorelle ahdistusta tuova pelko. Siihen on suhtauduttava vakavuudella ja jokainen aikuinen voi tahtoessaan ainakin lieventää tuota pelkoa. Myöhemmin tässä työssä esittelen BLISSIT-kaavion (kappale 10), josta selviää tarkemmin minkälaisiin pelkoihin ja murheisiin ja miten aikuiset voivat tuoda helpotusta.

Murrosiässä rakastumiset ovat rajuja ja pettymykset voivat tuntua maailmanlopulta. Haaveilu ja unelmat tarjoavat rakkaudelle monenlaisia kohteita, mielikuvituksessa ideaalisen itsen voidaan kokea toteutuvan ja oma seksuaalisuus rakentuu ja vahvistuu. Nuorelle on eduksi, jos hän ymmärtää lykätä konkreettisia sukupuolikokemuksia riittävän pitkälle ja kypsyä niihin kaipauksen ja haaveilun kautta. Uppoutuminen koulutyöhön, peleihin tai harrastuksiin voi helpottaa, ja

vapauttaa tilapäisesti tunnekuohuista. Yksi tapa paeta kuohuntavaihetta on myös itsekuri, esimerkiksi anoreksia. Rutiinit, elämän selkeys ja pysyvyys sekä rajoista kiinni pitävät aikuiset helpottavat nuoren häilyvää olemista ja tarjoavat lujan kallion, pohjan ja perustan, jota vastaan voi taistella ja protestoida (mutta tarvittaessa myös turvallisesti levätä ja nojautua). Sen sijaan liika vastuu ja vapaus voi nuoresta tuntua turvattomalta tai jopa hylkäämiseltä ja johtaa korostuneeseen protestiin aikuisten yhteiskuntaa kohtaan. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 1999, 10).

Aikuisten on hyvä tietää ja muistaa, että rankinkin kuohuntavaihe päättyy kun nuori kasvaa ja hänelle kertyy keinoja sekä kokemusta, että maailmassa pärjää. Hänen itsetuntonsa ja seksuaalinen minäkuva vahvistuvat. Pettymysten ja epäonnistumisten kautta hän saa valmiuksia ottaa vastuuta omista teoistaan ja koko elämästä.

9.4 Seksuaalisuuden portaat

Seksuaalisuuden portaat –opetuspaketin laativat 1999 Erja Korteniemi-Poikela, kättilö/terveydenhoitaja/seksuaaliohjaaja ja Raisa Cacciatore, erikoislääkäri/lasten psykiatri. Cacciatore toimii Väestöliiton Seksuaaliterveysklinikan ja Nuorten Avoimet Ovet –projektin asiantuntijalääkärinä.

Olen tiivistänyt seksuaalisuuden portaat tätä opinnäytetyötä varten mutta suositelen perusteellisempaa tutustumista laatijoiden kirjalliseen materiaaliin Seksuaalisuuden portaat, opetuspaketti peruskoulun 1.-9. luokille, 1999, Opetushallitus, ISBN: 952-13-0687-4 tai www.vaestoliitto.fi/nuoret/kasvu_ja_kehitys/ seksuaalisuuden portaat.

Ihminen kehittyy seksuaalisesti koko elämänsä erilaisten kehitysvaiheiden kautta. Nämä vaiheet voidaan nähdä portaikkona, jossa on yhdeksän askelmaa; seksuaalisuuden portaina.

Jokaisella askelmalla eli kehitysvaiheella on oma tehtävänsä. Siksi jokaisen olisi syytä pysähtyä pohtimaan omaa portaikkoaan. Millä portaalla juuri nyt seison, mitä portaita on tulossa ja mitä on kenties käymättä. Olen oman osastoni nuor-

ten (seitsemän tyttöä) kanssa työstänyt seksuaalisuuden portaat siten, että tulostin paperilapuille kunkin askelman nimen ja sisällön. Tytön liimasivat ne A4-kartongeille ja kirjoittivat tai piirsivät oman näkemyksensä kyseisen portaan kehitysvaiheesta. Sen jälkeen ne kiinnitettiin sinitarralla olohuoneemme seinälle portaiden mallisesti. Omalle kartongilleen kirjoitettiin otsikko: Millä portaalla Sinä seisot? Portaat ovat olleet seinällä useita kuukausia ja aina välillä keskusteluisa tulee ilmi, että tytöt ovat sisäistäneet portaiden kehitysvaiheet ja he viittaavat näihin. Esimerkkinä tyttö 17-v kertoi ensirakkaudestaan serkkuunsa ja sanoi, että silloin hän oli portaalla kolme.

Harva ihminen käy säännöllisesti läpi jokaisen portaan juuri oikeassa järjestyksessä läpi. Niitä harpotaan, välillä palataan takaisin, välillä livetään niiltä ja opitaan virheistä. Tärkeää kuitenkin on, että jokaisella portaalla käydään ja opitaan sille portaalle liittyvät asiat. On aika vaarallista hypätä ensimmäiseltä portaalta suoraan viimeiselle. (www.vaestoliitto.fi)

Seksuaalisuuden portaita askel kerrallaan

1. porras ”äiti/isä – nainen/mies”

Tällä portaalla koetaan ensimmäiset rakastumisen tunteet. Suuri osa leikki-ikäisistä lapsista rakastuu omaan vanhempaansa tai johonkin lähipiirin aikuiseen (esim. ”haluan isin kanssa naimisiin”). Lapsi ei tee eroa sukupuolten tai sukupolvien välille, ja on helposti myös hyväksikäytettävissä.

On tärkeää, tervettä ja normaalia rakastua omaan vanhempaansa seksuaalisesti ja pitää tätä haaveidensa kohteena. On hyvä kuitenkin kertoa lapselle että tämä vaihe menee, ja kuuluukin mennä leikki- iän jälkeen ohi. aikuisen tulee vetää myös turvallinen raja: aikuisten seksuaalisuus ei kuulu lapsen tutustuttavaksi kokemuksen kautta.

Tällä portaalla tehtävänä on opetella rakastumista ja pettymyksestä selviämistä, kun isin tai äidin kanssa ei voikaan mennä naimisiin.

2. porras ”idolirakkaus”

Idolirakkauden kohde on yleensä jokin julkisuuden henkilö: elokuvatähti, urheilija, muusikko tai jokin muu yleisesti ihailtu, riittävän kaukainen henkilö. Idolirakkaus voi olla pelkästään ihailua, ”fanittamista” tai se voi olla palavaa rakastumista kohteeseen. Ihastua voi joko samaa tai eri sukupuolta edustavaan idoliin.

Idolirakkaus perustuu mielikuvitus- ja haavemaailmaan ja on siksi todella turvallista. Oman huoneen seinät on vuorattu idolirakkauskohteen kuvilla, päiväkirjaan kirjoitetaan tunteista idolia kohtaan ja fantasioidaan ja nähdään unia erilaisista kohtaamisista hänen kanssaan. Usein halutaan myös samaistua tähän idolirakkauteen.

Riskinä tällä portaalla ovat mm. idolin mahdolliset huonot elämäntavat, asenteet tai toimintamallit joihin nuori alkaa samaistua. Idolirakkautta ei yleensä halua, eikä pidäkään tavata oikeasti henkilökohtaisella tasolla.

Tällä portaalla tehtävänä on opetella kokemaan ja sietämään ihastumiseen ja rakastumiseen liittyviä tunteita haaveilemalla.

3. porras ”tuttu-salattu”

Tällä portaalla ihastutaan tai rakastutaan tuttuun ihmiseen lähipiirissä. Kohteena voi olla esimerkiksi opettaja, kirjastonhoitaja, linja-auton kuski, kaupan kassa, valmentaja, kaverin sisko tai veli jne.

Ihastuksen kohde voi olla samaa tai eri sukupuolta, eikä se kerro aikuisuuden seksuaalista suuntautumista. Ihastumista ei osoiteta ihastuksen kohteelle eikä siitä kerrota edes parhaalle kaverille. Ihastumisen ja rakastumisen tunteita käsitellään yksin, edelleen turvallisesti haaveilemalla, ei koskaan toteuttamalla oikeasti.

Moni homoseksuaalinen ihminen on tällä portaalla heteroa pidempään tai pysyttelee sillä jopa lopullisesti. Sosiaaliset tekijät yhteiskunnassa, perheissä ja ystävissä, kuten se mikä on sallittua (normit) ja arvot ovat edel-

leen usein homovastaisia. Siksi homo- tai biseksuaali ei välttämättä voi tai uskalla kertoa todellisista tunteistaan ja ihastuksen tai rakastumisen kohteistaan.

Onneksi yhteiskuntamme ilmapiiri on yhä suvaitsevampi myös homoseksuaaleja kohtaan. Onhan jokaisella oikeus elää ja rakastaa.

Tällä portaalla tehtävänä on opetella sietämään lähellä olevaan ihmiseen kohdistuvia ihastumisen ja rakastumisen tunteita. Ihastuksen kohteita saattaa olla useita peräkkäin.

4. porras ”tuttu – kaverille kerrottu”

Tällä portaalla ihastutaan johonkin tuttuun, ehkä ikätoveriin. Asiasta ei kerrota vielä ihastuksen kohteelle, vaan hyvälle kaverille. Tässä vaiheessa ihminen on kehittynyt tunne-elämässään sille tasolle, että uskaltaa kertoa omat tunteensa toisen ihmisen arvioitavaksi.

Kertomalla kaverille haetaan tukea omille tunteille ja hyväksymistä muilta sille, että ihastuminen on hyvä asia ja siitä voi puhua. Tuen saaminen on erittäin tärkeää jotta ihminen uskaltaa edetä portailla eteenpäin, kun itse-tunto ja –luottamus lisääntyy. Jotkut saattavat liioitella itsenäisyyttään ja leuhkia kuvitelluilla seurustelukokemuksilla.

Neljännellä portaalla koetellaan siis myös ystävyystaitoja. Opetellaan tunnistamaan hyvän ja vähemmän hyvän ystävän piirteitä ja luottamusta. Ketkä ovat sellaisia ihmisiä joille uskallan kertoa? Kuka osaa hyvän ystävyuden pelisäännöt?

Ystävyyssuhteiden kautta opetellaan rakastumisen sietämistä, pettymystä, ristiriidoista selviytymistä jne. Hyvät ystävyuden säännöt toimivat myös myöhemmin seurustelussa sekä aikuisena parisuhteessa. Hyvän ystävyuden opettelu on siis hyvien seurustelu- ja parisuhdetaitojen opettelua.

Neljännellä portaalla tehtävänä on opetella luottamusta ja uskallusta kertoa omista tunteista toiselle ihmiselle.

5. porras ”tykkään susta”

Tässä vaiheessa ihastuksen kohteelle kerrotaan omista tunteista häntä kohtaan. Ilmaisutapaa pohditaan pitkäänkin ja se voi olla esimerkiksi kirjelmä, sähköposti- tai tekstiviesti, tai pyydetään kaveria kertomaan asiasta. Tällä portaalla ihminen on jo siinä vaiheessa, että uskaltaa kertoa tunteistaan ja altistua sille, että tuleekin pakit. Tai ei mitään vastausta.

On tärkeää, että tällä portaalla olisi jo kykyä sietää vastoinkäymisiä ja pettymyksestä selviytymisen keinoja.

Kun viesti on saatu kohteelle, on tunne mitä ihmeellisin, sillä ensimmäistä kertaa kohde tietää asiasta. Nuori kokee, että on itse toiminut asioiden eteen ja samalla haaveillaan itsenäisestä, aikuisesta elämästä.

On tavallista, että tämän vaiheen ihastuksen kanssa ei olla tekemisissä, vaikka kyseessä olisikin ensimmäinen seurustelukokemus. Tässä tilanteessa tavallisesta ystävyys-suhteesta voi tulla seurustelusuhde, joilloin ei olla läheisyydessä, sillä se olisi ihan liian intiimiä.

Kun tämä ensimmäinen seurustelukokemus päättyy yhden tunnin, kahden tai kolmen viikon kuluttua, palautuu suhde usein ystävydeksi ja voidaan olla taas normaalisti kontaktissa. Joka tapauksessa kyseessä oli ensimmäinen, oikea seurustelukokemus. Pian tätä seuraa uusi...

Tällä portaalla harjoitellaan tunteiden ilmaisua ihastuksen kohteelle. Pohditaan selviytymisen keinoja vastoinkäymisistä, kuten pakeista tai jos itse täytyy antaa pakit tai lopettaa suhde.

6. porras ”käsi kädessä”

Tämä on vaihe, jossa nuori osoittaa ja ilmaisee rakastumisen tunteitaan ja saa myös vastarakkautta osakseen. Tunteita jaetaan ja halutaan, että

koko maailma saa tietää seurustelusta. Tämän vaiheen seurustelulle on ominaista, että sukupuolista viettiä toista kohtaan ei vielä ole. Käsi kädessä riittää.

Lähellä oloon voi kylläkin liittyä voimakkaita eroottisiakin tuntemuksia. Niitä ei vielä toteuteta, sillä se ei tunnu vielä oikealta. Pussaaminenkin tuntuu ällöttävältä niin kauan kun siihen ei ole valmis. Yhdessä oloon liittyvät eroottiset tuntemukset ovat asioita, jotka tuodaan usein mukaan omaan huoneeseen kun ollaan yksin. Mielikuvituksen, haaveilun ja fantasioidensa kautta nuori käsittelee omia seksuaalisia tuntemuksiaan ja saattaa kokea kiihottumistakin ensimmäistä kertaa elämässään. kiihottumisen kautta oma keho ja sen tuntemukset alkaa kiinnostaa ja itsetyydytys tulee luontevana, yksityisenä asiana elämään.

Ensimmäiseen oikeaan seurusteluun liittyvät pettymykset voivat tuntua elämän lopulta, oikeasti. Näihin tilanteisiin liittyvät tuntemukset ovat yleensä voimakkaita: pettymys, suru, viha, suuttumus, loukkaantuminen ja aggressio. Nämä tuntemukset on otettava todesta. Kaikista, myös pahoista tunteista selviää, varsinkin jos asioita on harjoiteltu jo aiemmin seuraamalla pikkulapsena omia vanhempia, myöhemmin itse hyvää ystävyyttä harjoitellessa.

Mitä helpompaa on ilmaista tunteita sanoin, sitä vähemmän niitä tarvitsee purkaa teoin. Jos kuitenkin puhuminen ei tunnut riittävän, on purettava tunne pois joltain tekemällä: kirjoittamalla, juoksemalla tai vaikka itkemällä hyvän ystävän, äidin tai isän olkapäälle tai tyynyyn. Jokaisella on varmasti olemassa hyvä keino purkaa pahat tunteet pois. Ovathan ne juuri sitä varten olemassa, että niiden avulla selviää hengissä. Hyvät keinot eivät vahingoita itseä tai muita. Tekemällä purettu tunne pitäisi kuitenkin vielä sanoa ääneen (mieluiten aikuiselle), jotta se pääsee oikeasti ”ulos”.

Tällä portaalla tehtävänä on oppia ymmärtämään toista ihmistä suhteessa itseensä. Opetellaan seurustelun pelisääntöjä, ilmaisemaan rakkautta

ja sietämään sekä ilmaisemaan pettymyksen tunteita. Tämä on kenties tärkein kehitysvaihe ja porras, joka vaikuttaa kaikkiin tuleviin seurustelu- ja parisuhdekokemuksiin.

7. porras ”kiss me – suudellen”

Kiss me –portaalla koetaan kiihottumisen tunnetta, eikä pussaaminen tunnu enää ällöttävältä. Suun tuottama nautinto aiheuttaa suurta kiihottumista ja tyydytystä. Ilman rakkauden tunnetta suutelu ei tuntuisi hyvältä.

Aiemmin on ehkä jo opittu oman kehon seksuaaliset reaktiot itsetyydytyksessä. Nyt on aika opetella tuntemaan myös toista ihmistä. Enää ei seurata pelkästään oman kehon reaktioita ja nautintoa, vaan ollaan aidosti kiinnostuneita toisen ihmisen ajatuksista ja tuntemuksista. Tässä vaiheessa osataan yhdistää kiintymys, rakkaus ja tunteiden ilmaisu nautinnon tuottamiseen ja kokemiseen. Kuitenkin useimmiten kädestä pitäminen, halailu, yhdessä lähekkäin olo ja suuteleminen riittävät ilmaisukeinoiksi.

Oman kehon mielihyvää tuottavat (erogeeniset) alueet ovat vielä liian intiimejä, eikä esim. rintoihin tai sukupuolielimiin uskalleta antaa toisen koskea. Kiihottuminen kuitenkin voi tuntua sukuelimissä: pojalla penis jäykistyy, tytöillä nännit kovettuvat ja emätin kostuu suudella. Viimeistään tässä vaiheessa yleensä itsetyydytys alkaa kiinnostaa.

Kiss me –portaalla tehtävänä on opetella ilmaisemaan rakkautta suutelemalla. Tällöin opitaan ottamaan huomioon myös kumppanin tuntemukset. Tässä vaiheessa opitaan ymmärtämään kiihottuminen normaalina, hyvänä ja terveellisenä asiana. Kiihottumisen tulee onnistua myös myöhemmin, kun harjoitellaan rakastelua toisen kanssa. Siitä kuitenkin tässä vaiheessa vasta haaveillaan.

8. porras ”mikä tuntuu hyvältä?”

Kahdeksannella portaalla nuori etenee seurustelusuhteessaan kokeilemaan ja opettelemaan toisen ihmisen kehoa. Tässä vaiheessa opetellaan antamaan ja ottamaan vastaan hellyyttä ja nautintoa. Tähän rakastelemisen opetteluun liittyy vielä häveliäisyyttä ja estoja. Esimerkiksi ei uskalleta olla alasti valoisassa toisen nähden. Tai ei anneta toisen katsoa sukupuolielimiä.

Tärkeintä on pystyä puhumaan seksiin liittyvistä asioista ääneen: opetella kertomaan, mikä tuntuu hyvältä ja mikä ei; pystyä kertomaan omista peloista, jännittämisestä tai estoista; sanomaan ei kun ei haluta; opetella ilmaisemaan halukkuutta; pystyä suunnittelemaan rakastelutilannetta niin että se tuntuu molemmista turvalliselta.

Tässä vaiheessa yhdyntä ei vielä ole ajankohtaista, mutta siihen liittyvistä peloista ja kysymyksistä pitäisi puhua kumppanin kanssa. Sitä helpompaa puhuminen on, mitä enemmän toista tuntee ja luottaa häneen, ts. mitä kauemmin on oltu käsi kädessä –vaiheessa.

Tällä portaalla merkittävää on, ettei tule loukatuksi. Itsemääräämisoikeuden tulee toteutua ja jos se ei toteudu, on sillä vääjäämättä seurauksia myöhempään elämään. Pahimmillaan se aiheuttaa haluttomuutta, pelkoja, kipuja ja ahdistusta. Siksi on tärkeää osata kieltäytyä, jos ei halua tai jokin asia ei miellytä.

Tällä portaalla tehtävänä on opetella toisen ihmisen kanssa yhdessä nautintoa, kiihottumista ja jopa orgasmia, ”rakkauden tekemistä”. Tämä vaihe voidaan nähdä aikuisten seksielämässä esileikkinä, kun yhteisenä tavoitteena on yhdyntä. Petting eli hyväily on jo rakastelua.

9. porras ”rohkaistuminen / yhdyntä / rakastelu”

Rohkaistuessaan nuori uskaltaa heittäytyä nauttimaan toisen ihmisen läheisyydestä, rakkaudesta ja hellyydestä. Hän kokee mielihyvää ja rakkauden tunnetta fyysisesti ja psyykkisesti. Tärkeää on, että tällä portaalla

on läheinen rakkaussuhde kumppaniin. Suhde kumppaniin on jo niin läheinen, että seksi saattaa johtaa yhdyntään.

Ensimmäinen yhdyntäkokemus on tärkeä askel kohti aikuisuutta. Annetaan oma neitsyys ja poikuus toiselle, rakkaalle ihmiselle. Tässä vaiheessa ei pelota, eikä epäilytä, vaan on selkeä varmuus siitä mitä haluaa ja mitä kumppani haluaa. Osataan kantaa vastuu siitä, että kyseessä on oma vanhemmuus ja omien vanhempien isovanhemmuus. Jos siis ei vielä koe olevansa valmis siihen, on osattava ehkäistä raskaus.

Myös muut riskit, kuten seksitaudit, on osattava minimoida. Ensimmäinen yhdyntä on harvoin orgasmiin vievä mahtava kokemus. siihen liittyykin se, että erilaiset virheet ja erehdykset ovat sallittuja ja niille voidaan jopa nauraa. aiemmin esiintyneet estot ovat kadonneet tai ainakin vähentyneet.

Tällä portaalla seurustelutaitojen pitäisi olla jo lähellä aikuisen parisuhdetaitoja, jotta erilaiset ristiriidat osataan kääntää voimavaraksi ja suhdetta syventäviksi tekijöiksi. On myös osattava pohtia eroa mahdollisena ratkaisuna, jos suhde ei toimi. Aiemmin portailla on jo opittu, että erosta selviää hengissä!

Rohkaistumis-portaan tehtävänä on uskaltautua itse tekemään oman valinnat, päätökset ja kantamaan vastuu omasta elämästään. Vanhempien suoja ei enää tarvita, sillä omat siivet kantavat jo.

Koulukodeissa asuvat nuoret ovat surullisen usein harpanneet ne askelmat, joilla olisi voitu harjoitella kaukorakkautta, pettymyksiä ja niistä selviytymistä. Heille on erityisen eheyttävää käydä läpi eri kehitysvaiheita (vaikka ei itse olisi ko. vaihetta elänyt) luotettavan aikuisen kanssa, kiirehtimättä ja turvallisessa paikassa.

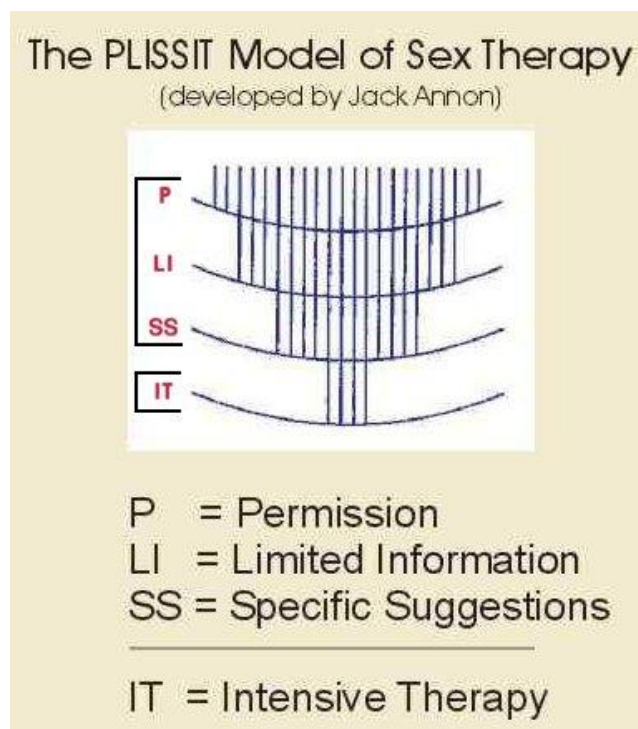
10 Plissit -kaavio

Psykologi Jack Annon kehitti (1976) PLISSIT mallin seksuaalisten kysymysten käsittelyyn. Mallia on hyödynnetty laajasti terveyden- ja sosiaalihuollon alueilla.

Työntekijän yksilöllisiä valmiuksia seksuaalisuuden käsittelyyn esimerkiksi seksuaalikasvatuksessa ja/tai seksuaalineuvonnassa voidaan kuvata seuraavan PLISSIT-kaavion avulla. Ylhäältä alaspäin mentäessä kukin taso edellyttää aina enemmän tietoa ja koulutusta.

Kaaviossa on neljä tasoa, jotka kuvaavat erilaisia lähestymistapoja silloin, kun puhutaan seksuaalisuudesta tai käsitellään seksuaalisuuden alueella ilmeneviä ongelmia.

Kaaviossa kukin pylväs kuvaa yhtä tapausta tai ihmistä. Jäsennys tässä on sovellettu terveydenhuollon kenttään.

P (permission) = luvan antaminen tai salliminen. Tällä tasolla on eniten tapauksia, koska suureen osaan kysymyksistä, huolenaiheista ja pulmista tarvitaan ainoastaan lupa omaan seksuaalisuuteen, lupa olla sellainen kuin on. Suurin osa ihmisistä on autettavissa jo sillä, että he voivat saada tämän luvan.

LI (limited information) = rajatun tiedon antaminen. Rajattua tietoa tarvitaan seuraavaksi eniten, siinä on jo vähemmän tapauksia. Rajattu tieto tarkoittaa tiedon antamista kohdennetusti juuri siitä asiasta, josta tietoa puuttuu.

SS (specific suggestions)= erityisohjeiden antaminen koskee jälleen pienempää määrää tapauksia. Erityisohjeet voivat liittyä vuorovaikutukseen tai elämäntapaan tai ne voivat olla erilaisia tehtäviä.

IT (intensive therapy) = intensiivinen terapia. Tällä tasolla on kaikkein vähiten tapauksia, koska suurin osa ihmisistä ei välttämättä tarvitse terapiaa, vaan he voivat tulla autetuiksi jo edellisillä tasoilla.

Kaksi ensimmäistä tasoa; luvan ja tiedon antaminen ja jossakin määrin erityisohjeiden antaminen muodostavat kokonaisuuden, jota voidaan sanoa seksuaalivoukoniksi. (www2.hu-berlin.de)

Jos nuori voi saada seksuaalikasvatusta tai neuvontaa silloin, kun hän sitä tarvitsee, sillä on kaksi tärkeää vaikutusta. Se ehkäisee ongelmien syntymistä, vaikeutumista ja kroonistumista. Toiseksi se vähentää erityispalveluiden tarvetta. Jos nuori on saanut ”luvan” itsetyydytykseen jo lapsena, hänen ei tarvitse potea sen vuoksi huonoa omaatuntoa myöhemminkään. Siitä ei myöskään tule parisuhteessa ongelmaa, kuten esimerkiksi tilanteessa, jossa toinen parista on pitkään matkoilla tai sairaana. Jos toisella osapuolella on ”lupa” itsetyydytykseen, hänen ei tarvitse ajautua uskottomuuteen, joka voi johtaa parin kriisiin ja terapiaan. Myös jos nuori on saanut asiallista tietoa ehkäisystä ajoissa, ei hänen ehkä tarvitse kokea aborttia ja hakeutua terapiaan siitä johtuvan masennuksen vuoksi. (Ilmonen & Karanka 2001, 104).

11 Millaista on seksuaaliterveyden edistämiseen kuuluva hyvä seksuaalikasvatus?

Hyvä seksuaalikasvatus romuttaa haitallisia ja vääriä uskomuksia ja tuo tilalle perusteltua tietoa ja näkemyksiä seksuaalisuudesta. Seksuaalisuudesta keskustelevalle aikuiselle tulee pohtia omia asenteitaan sekä arvojaan ja hänen pitää pohtia saako hän välittää niitä nuorille. Hänellä pitäisi olla kyky tukea nuorta tekemään valintoja ja ratkaisuja terveellisen elämän hengessä. Ainoana syynä

nuorten päätöksiin vaikuttamisessa pitäisi olla aikuisen vilpitön halu säästää nuoria vaaroilta ja epämiellyttäviltä seksuaalisilta tuntemuksilta ja kokemuksilta. Tiedon tulee kuitenkin olla rehellistä kaikissa olosuhteissa. Aikuisella ei ole oikeutta pimittää tai värittää tietoa omien uskomustensa mukaisesti. (Sandberg, T. 2004).

Seksuaalikasvatuksen etuja

Seksuaalikasvatus lisää oikeaa ja asiallista tietoa seksuaalisuudesta ja sitä kautta suhtautuminen seksuaalisuuteen on myönteistä ja suvaitsevaisuus muiden ihmisten seksuaalisuutta kohtaan lisääntyy. Seksuaalikasvatusta saaneet henkilöt pystyvät tekemään itsenäisemmin sosiaalista ja seksuaalista käyttäytymistä koskevia vastuullisia päätöksiä ja heillä on kyky selkeyttää omia asenteita ja arvoja.

Seksuaalikasvatus ei lisää seksuaalista aktiivisuutta ja kokeilunhalua, vaan usein seksuaalikasvatukseen osallistuminen on siirtänyt ensimmäiset yhdyntäkokeilut myöhempään ikään. Näiden henkilöiden ehkäisystä huolehtiminen on ollut yleisempää ensimmäisessä yhdynnässä kuin niiden, jotka eivät ole saaneet seksuaalikasvatusta.

Seksuaalikasvatus on tärkeää niin seksuaalisen häirintään, ahdisteluun kuin hyväksikäyttöönkin liittyen. Kun nuori tietää, esimerkiksi mikä yhdyntä on ja miten se tapahtuu, hän kykenee ymmärtämään, tunnistamaan ja nimeämään tapahtuneen. Hänellä on jo etukäteen tietämys siitä, että jonkun henkilön käyttäytyminen ei ole asiallista. Nuori hallitsee oikeat ja asianmukaiset sanat, joilla hän voi kertoa tapahtuneesta. (Ilmonen & Karanka 2001, 13).

Entistä tärkeämmäksi asianmukaisen seksuaalikasvatuksen tekee se tosiasia, että seksuaalirikokset ovat lähes kolminkertaistuneet vuodesta 2000, jolloin niitä oli 504 kpl, vuoteen 2008, jolloin niitä oli 1321 kpl. (Tilastokeskus 2009) Nämä ovat siis ne tapaukset, joista on tehty rikosilmoitus.

On epärealistista vaatia vastuullista seksuaalista käyttäytymistä nuorelta, jolle sitä ei ole koskaan opetettu. (mt., 14). Sellainen nuori, joka on saanut asiallista seksuaalikasvatusta, osaa kyseenalaistaa väriä uskomuksia ja hän ymmärtää oman arvokkuutensa juuri sellaisena kuin on. Hän tietää ja ymmärtää myös sen, että seksikokemusten hankkimisella ei ole kiirettä. Myös sukupuolitautilien tartuntatapojen ymmärrys säästää turhilta säikähdyksiltä. Tästä esimerkkinä poika, joka halusi minulta varmistuksen, että eihän klamydia voi tarttua jos juo samasta pullon suusta kuin taudin saanut nuori. Hänelle oli väitetty, että se voi tarttua ja juteltuamme, hän pystyi kertomaan varmistetusti asian oikean laidan myös kaverilleen, jolla oli väärää tietoa.

12 **Seksuaaliterveysanamneesi** eli seksuaaliterveyshistoriikki

Kuten jo edellä on tullut selväksi, nuorelle on tärkeää, että hän on normaali. Kaikenlaiset poikkeamat ovat kauhistus. Hyvin harva nuori haluaa, että muut tietävät hänen keskustelewan aikuisen kanssa seksuaalisuuteen liittyvistä asioista vakavassa hengessä (näin kertoi koulukotiin sijoitettu 15-vuotias tyttö).

Kun nuori tulee sijoitukseen ja tässä tapauksessa koulukotiin, hänelle tehdään ns. tulohaastattelu. Jatkossa hän käy ohjattuja sekä sponttaaneja keskusteluja omaohjaajan kanssa. Eräs tapa lähestyä nuoren seksuaalisuuteen liittyviä asioita on seksuaaliterveysanamneesi, jota esimerkiksi omaohjaaja voi käydä nuoren kanssa läpi. Jos tämä olisi käytäntö jokaisen nuoren kohdalla, mitään erityistä tai poikkeavaa ei olisi. Mikäli omaohjaaja ei tunne pystyvänsä keskustelemaan seksuaalisuuteen liittyvistä asioista nuoren kanssa, voisi laitoksessa olla nimetyt ohjaajat, jotka nämä keskustelut toteuttaisi.

Olen jakanut seksuaalianamneesin tässä kuuteen osa-alueeseen ja ajatuksenani on, että jokainen osa-alue käsiteltäisiin omana kokonaisuutenaan nuorten kanssa käytävissä keskusteluissa.

Yleisanamneesissa käydään läpi nuoren ihmissuhteita sekä elämäntilannetta. Nuorelle kannattaa kertoa, että keskustelu on täysin luottamuksellista. Poikkeuksena kuitenkin työntekijän ilmoitusvelvollisuus, jos ilmenee tai on syytä epäillä seksuaalista hyväksikäyttöä. Yleisanamneesia tehdessä rakennetaan perus-

taa luottamukselle ja osoitetaan nuorelle, että ollaan aidosti kiinnostuneita hänestä kokonaisuutena. Samalla madalletaan kynnyistä keskustella hyvin henkilökohtaisista ja intiimeistä asioista. (Kallio, M. 2008).

Laitoksissa käytettävään raportointiin riittää merkintä: keskustelua seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Näin mikäli ei ole syytä epäillä seksuaalista hyväksikäyttöä tai muita seksuaalirikoksia.

Terveystilanteen kartoittaminen lähtee nuoren omasta kokemuksesta. Kartoitetaan mahdollinen riskikäyttäytyminen ja mahdollinen itsetuhoisuus esim. viiltely. Tässä yhteydessä perusteellisempaa terveystilanteen kartoitusta ei ole aiheellista tehdä, sillä siitä huolehtii terveydenhoitaja. (Kallio, M. 2008)

Murrosiän kehitys sekä gynekologinen ja urologinen anamneesi

Sekä tytöiltä että pojilta kartoitetaan murrosiän aikataulu ja se missä vaiheessa kasvuun nuori on. Yhtä tärkeää kuin kysyä tytöiltä kuukautisten alkamisikää sekä kuukautisten säännöllisyyttä, on muistaa kysyä pojilta milloin siemensyöksyt ovat alkaneet. Minkälaisia ajatuksia tai tunteita asia herätti? (mt.,)

Kehollisuus ja seksuaalinen identiteetti

Kehollisuudesta keskusteltaessa saadaan käsitys, millaisena nuori itse kokee oman kehityksensä. Ympäriämme oleva yhteiskunta antaa mallia siitä, millaisia naisen ja miehen vartaloiden tulisi olla. Nämä mallit ovat usein ääritapauksia tai jopa valheellisesti teknisesti toteutettuja. On tärkeää antaa realistinen kuva siitä, miten kehitys kulkee ja miten nuoren keskeneräisyys on hyvä ja arvokas asia. Kun aikuinen/ohjaaja aktiivisesti esittää kysymyksiä, hän samalla antaa nuorelle luvan ja mahdollisuuden puhua mieltä askarruttavista aiheista.

Tämä on hyvä tilanne normalisoida kehoon, sukupuolielimiin ja murrosikään liittyviä myyttejä sekä palauttaa nuori realiteetteihin.(mt.,)

Seksikokemukset

Seksuaaliterveysanamneesin kartoituksessa arvioidaan nuoren järjen tason seksuaalisuutta. Se että nuori seurustelee, ei tarkoita, että hänellä olisi jo yh-

dyntöjä. Kysymysten avulla saadaan tietoa siitä, liittyykö nuoren seksuaaliterveyteen erityisiä riskejä.

Koska seksuaalisuus on erittäin henkilökohtaista aluetta, on nuorelle hyvä kertoa, mistä asioista puhutaan seuraavaksi ja miksi. (mt.,)

Elämänhallinnan lisääminen

Seksuaaliterveysanamneesin avulla nuorta on helppo voimavaraistaa, koska sen avulla saadaan tietoa kokonaisvaltaisesti nuoren elämästä. Voimavaraistaminen on tärkeää nuoren itsetunnon tukemisen kannalta. On tärkeää nostaa esiin ja korostaa positiivisia asioita nuoren elämästä, koska ne voivat olla seikoja, jotka tukevat nuoren kasvu- ja itsenäistymisprosessia.(mt.,)

13 Seksuaaliterveysanamneesi –malli koulukoteihin sijoitetuille nuorille

Olen muokannut Väestöliiton Nuorten Avoimet Ovet –palvelun kehittämän seksuaaliterveysanamneesi- rungon sellaiseksi, että se palvelisi erityisesti laitoksiin sijoitettuja nuoria. Muokkasin Väestöliiton mallia siitä syystä, että sijoitetut nuoret, toisin kuin Nuorten Avoimien Ovien asiakkaat, eivät ota yhteyttä ohjaajiin oma-aloitteisesti vaan heidät kutsutaan tapaamisiin, joissa käydään anamneesia läpi. Tätä muokkausta tehdessäni keskustelin ohjaaja-kolleegoideni Petri Lundahlin ja Susanna Nikkasen kanssa pyytäen myös heidän mielipiteitään.

Allaoleva anamneesi-kysely on esimerkki, jota jokaisen käyttäjän on syytä muokata omiin erityistarpeisiinsa. Mielestäni on tärkeää harjoitella anamneesissa olevien kysymysten kysymistä ääneen ja niihin vastaamista vaikka työryhmän jäsenten kesken, sillä joidenkin sanojen ja asioiden ääneen sanominen voi olla huomattavasti vaikeampaa kuin niistä itsekseen lukeminen.

Nuoren kanssa anamneesin teossa ei pidä kiirehtiä. Sen voi jaksottaa useampaan tapaamiskertaan ja nuoren on hyvä tietää, mistä aihepiiristä seuraavalla kerralla puhutaan. Kysymykset muuttuvat asteittain henkilökohtaisemmiksi ja sekin nuoren on hyvä tietää, että hänen ei ole pakko vastata ellei halua. Näille keskusteluille on varattava rauhallinen tila ja tarpeeksi aikaa.

Seksuaaliterveysanamneesi:

Taustatiedot: vaitiolovelvollisuus/luottamuksellisuus

Sosiaaliset suhteet / arki:

Perhe: Ketä perheeseen kuuluu? Minkälaiset suhteet vanhempiin/muihin perheenjäseniin? Kuka on turvallinen aikuinen?

Ystävät: Onko sinulla ystäviä? Mitä on hyvä ystävyys?

Seurustelu: Seurusteletko? Puhutaan kumppanista; minkä ikäinen, kuinka kauan olette seurusteleet, miltä seurustelu tuntuu? Luottamus? Asioista puhuminen? Aikaisemmat suhteet? Oletko kokenut pettymyksiä? Miten olet niistä selvinnyt, keinot? Miten aikuiset /vanhemmat suhtautuvat seurusteluun?

Opiskelu: Miten koulu menee? Onko stressiä?

Harrastukset: Mitä harrastat? Mitä haluaisit harrastaa? Mikä siinä on kiinnostavinta?

Terveystottumukset

Liikunta: Miten liikut ja kuinka usein?

Lepo ja uni: Onko nukahtamis- tai uniongelmia? Montako tuntia nukut yössä?

Ravinto: Montako kertaa päivässä syöt aterian? Kiinnitätkö huomiota siihen mitä syöt?

Tupakointi: Kuinka monta savuketta poltat päivässä (kun olet laitoksen ulkopuolella)? Aiotko lopettaa? Miten?

Alkoholi: ennen sijoitustasi tänne: Kuinka usein käytit? Mitä yleensä joit ja kuinka paljon?

Muut päihteet: Huumeet / imppaus / lääkkeet ?

Ilonaiheet: Mistä asioista koet saavasi iloa?

Terveydentila: Koetko olevasi terve? Jos et, miksi?

****

Tytöille:

Minkä ikäisenä sinulla alkoivat kuukautiset? Ovatko ne säännölliset? Kuinka monta päivää vuoto kestää? Vuodon määrä? Onko kuukautiskipuja? Jos on, käytätkö särkylääkkeitä niihin?

Oletko ollut raskaana? Oletko käynyt seksitautitesteissä? Onko ollut gynekologista sairautta, tutkimuksia, lääkitystä? Onko tällä hetkellä gynekologisia vaivoja (kutinaa, kirvelyä, pahanhajuista vuotoa, näppylöitä, haavaumia, yhdyntäkipuja)?

Muistot aiemmista gynekologisista tutkimuksista: onko tehty? Minkälainen kokemus? Minkälaisia mielikuvia gynekologisista tutkimuksista?

Kehon kuva: Minkälaisena koet ja näet oman kehosi? Onko huolia tai epäselvyyksiä liittyen omaan kehoon? Onko sinulla jotain kysyttävää liittyen kasvamiseen?

Oletko katsonut peilillä sukupuolielimiä (jos ei, niin suositellaan)? Onko pulmia tai kysymyksiä sukupuolielimiin liittyen?

Lantionpohjan lihakset: tunnistatko lantionpohjan lihaksesi? (Ohjataan niiden rentouttamiseen). Mitä ajattelet rinnoistasi (ulkonäkö, symmetrisyys, arkuus, osaatko tutkia rintasi ja tiedätkö miksi niin on hyvä tehdä)?

****

POJILLE:

Minkä ikäisenä huomasit ensimmäiset murrosiän muutokset (kivesten ja peniksen kasvaminen, siemensyöksyjen alkaminen)? Ovatko molemmat kiveksesi laskeutuneet? Oletko joskus käynyt seksitautitesteissä? Onko ollut urologista sairautta, tutkimuksia, lääkitystä? Onko tällä hetkellä jotain vaivoja (kutinaa, kirvelyä, pahanhajuista vuotoa, näppylöitä, haavaumia, yhdyntäkipuja)?

Kehon kuva: Minkälaisena koet ja näet oman kehosi? Onko huolia tai epäselvyyksiä liittyen omaan kehoon? Onko sinulla jotain kysyttävää liittyen kasvamiinseen?

Onko pulmia tai kysymyksiä sukupuolielimiin liittyen? Oletko tutkinut kiveksiäsi koskaan? Mitä ajattelet peniksestäsi?

****

Seksuaali-identiteetti: Oletko joskus pohtinut tai onko sinulla kysymyksiä omaan sukupuoli- tai seksuaali-identiteettiin liittyen?

Tämä on hyvä hetki käydä nuoren kanssa läpi seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus.

Seksi: Onko itsetyydytys sinulle tuttua? Oletko ollut yhdynnässä? Minkä ikäisenä olit ensi kertaa yhdynnässä? Minkälainen kokemus se oli? Nautitko seksistä/yhdynnästä? Oletko koskaan saanut orgasmia? Onko ollut pulmia, esim. yhdyntäkipuja, seksiin liittyen? Osaatko kieltäytyä seksistä? Pystyttekö puhumaan kumppanin kanssa ehkäisyyn ja seksiin liittyvistä asioista? Kuinka monta yhdyntäkumppania sinulla on ollut (seksitautiriski)?

Ehkäisy: Mitä ehkäisyä olet käyttänyt/käytät? Onko ollut suojaamattomia yhdyntöjä? Onko jälkiehkäisy tuttu? Tiedätkö miten sitä käytetään?

Väkivalta ja seksuaalinen häirintä: Onko joku tehnyt sinulle jotain sellaista (nimittely, koskettelu, kähmiminen, painostanut tai pakottanut) seksiin liittyen, jota et olisi halunnut (joka on ollut epämiellyttävää, ahdistavaa, väkivaltaista)?

Lopuksi kerrataan ääneen kaikki hyvin olevat asiat eli todetaan ääneen nuoren positiiviset voimavarat ja vahvuudet. Annetaan positiivista palautetta ja sovitaan seuraava tapaamisaika.

Näissä tapaamisissa nuori kohdataan kokonaisvaltaisesti, riskitekijät huomioiden, mutta nostaen positiiviset voimavarat esiin. Keskustelun edetessä nuorelle annetaan nuoren kehitystason mukaisia ohjeita ja neuvoja, sekä tarkastellaan nuoren elämänhallinnan taitoja. Nuoren kanssa on tärkeää käydä läpi myös seksuaalisuuden kehitysvaiheet (esim. seksuaalisuuden portaat, aiemmin tässä

työssä). Ensimmäiseen tapaamiseen tämän asian tiimoilta on syytä varata vähintään tunti aikaa.

On hyvin todennäköistä, että keskustelu rönsyilee myös muille elämän osa-alueille tai että esiin nousee erittäin arkaluonteisia ehkä traumaattisiakin kokemuksia. Niihin pitää palata ja tarpeen vaatiessa nuori on ohjattava intensiiviseen terapiaan. Ohjaajan ammatillisuudesta kertoo se, että hän ymmärtää myöntää tietämättömyytensä tai rajallisen osaamisensa tällä alueella.

14 Nuorten omia näkemyksiä hyvästä seksuaaliterveyden edistämisestä

Aluksi ajattelin kerätä materiaalia nuorilta kirjallisena teemahaastatteluna mutta päädyin kuitenkin dialogiin. Näin osittain siitä syystä, että haastattelemieni nuorten kirjallinen ilmaisutaito, tai sen rajallisuus, voivat olla esteenä aitojen, kokonaisten vastausten saamiselle. Tätäkin merkittävämpi valintaperuste oli kuitenkin se, että en halunnut itse olla vain haastattelijaa vaan myös aktiivinen keskusteluun osallistuja. Dialogi mahdollistaa kommunikoinnin, jossa nuori voi kohdata minut ja minä hänet. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 81-82).

Haastattelin 19 koulukotimme oppilasta, jotka ovat 14-18 vuotiaita. En tuo tässä esille sukupuolta, sillä yhden nuoren kanssa keskustellessani hän esitti minulle kysymyksen: ”Voinko sanoa olevani poika vaikka näytänkin tytöltä?” Kerroin hänen voivan sanoa sen sukupuolen, joka hän kokee olevansa. Hän vielä vannotti, että en kertoisi kenellekään. Tällainen kysymys sai minut ymmärtämään, että vastaajien sukupuolen esille tuominen ei anna mitään lisäarvoa työleni, joten sen kaltaisen luokittelun voi jättää pois.

Haastattelin nuoret kahden kesken ja kerroin heille, että keskustelumme ovat täysin luottamuksellisia. Haastatellessani heitä huomasin suortuvani käyttämään heille vierasta terminologiaa, joten jouduin sanoittamaan uudestaan esimerkiksi seksuaaliterveyden edistämisen. Kerroin, että kyse on heidän henkilökohtaisimman alueensa hyvinvoinnista ja siitä, että heillä on oikeus saada tarvitsemiaan neuvoja, apua ja keskusteluseuraa aiheesta, mikäli haluavat.

Kysymys 1: Onko sinulla koulukodin ulkopuolella joku aikuinen, jonka kanssa voit keskustella seksuaalisuuteen tai aikuiseksi kasvamiseen liittyvistä jutuista

- 5 jutteli äidin kanssa
- 3 puhui näistä asioista vain kavereiden kanssa
- Yhdellä nuorella oli joku muu
- Yksi ei halunnut puhua kenenkään kanssa
- 9 ei ollut ketään, vaikka olisi ollut joskus tarve puhua

Kysymys 2: Oletko osallistunut koulun terveystiedontunnilla seksuaalikasvatus – osioon? Jos olet, mitä mieltä olet siitä?

- Kaksi nuorta ei ollut vielä osallistunut
- Yksi nuori piti koulun seksuaalikasvatusta todella hyvänä ja monipuolisena
- 10 nuorta vastasi ”ihan jees” tai ok
- 3 piti koulun seksuaalikasvatusta tylsänä ja/tai huonona
- 3 nuorta piti sitä riittämättömänä. Jäivät kaipaamaan tunteista ja seurustelusta puhumista. Myös raskauden keskeytys oli jäänyt kahta mietittävään.

Kysymys 3: Mikä olisi sinun mielestäsi paras keino huolehtia seksuaaliterveyden edistämisestä koulukodeissa?

Kaikki 19 vastausta sellaisenaan:

- Monilla nuorilla on jo tietoa asioista mutta olisi hyvä aina välillä virkistää muistia, joka tapahtuisi ryhmissä ja päästäisiin keskustelemaan yhdessä (nuoret keskenään) asioista. Spontaanius olisi ehkä paras tapa aloittaa keskustelut mutta läsnä tulisi olla aikuinen, jolla olisi oikeaa tietoa asioista
- Ei kyllä tarttis joka päivä siitä puhua. Mutta jos tulis joku ongelma, niin omaohjaaja olisi paras. Tai mun kyl on jo nyt. Se tietää kaikki mun jutut.

- Mulla ei ole mitään tarvetta puhua kenenkään kans seksi-jutuista. Tai *seksuaalisuudesta*. Mä kuule meen vaan kauppaan ja ostan kortsuja. Hyvä et niitä saa ostaa hygiksillä. Eikä kukaan kysele mitään.
- Paras olis joku tuntematon erityisnuorisotyöntekijä. Se vois kyl tehdä jotain muutakin kuin seksi-juttuja, niin kaikki ei heti tietäis mistä sen kans puhuu.
- Mä oon niin nuori vielä, etten oikein haluais puhua koko asiasta. Ehkä jonkun tuntemattoman nuoren aikuisen kans voisin puhua, jos tulis jotain kysyttävää. Vielä ei oo mitään.
- Omalla osastolla vois olla sellasia ryhmäiltoja, joissa sit juteltais yhdessä oman osaston nuorten ja ohjaajien kans. Mut ohjaajien pitäis kyllä tietää paremmin näistä asioista, kun nyt nuoret tietää enemmän. Mut mä ainakin osallistuisin ryhmäiltoihin.
- Kaikki ohjaajat koulutukseen ja sitten parasta olisi huumorintajuinen ja opettava keskustelutyylillä. Joo joo nää (viittaa oman osastonsa) ohjaajat, paitsi ei x eikä x eikä x.
- No mähän oon sun kans puhunu jo kaikki. No mut joka osastolla vois olla yksi seksuaalineuvoja-ohjaaja, ja oppilaat vois aina äänestää kuka sen on.
- Koko koulukodissa muutama nimetty ohjaaja ois erikoistunut seksuaalisuus-juttuihin. Mutta nekin tekis ihan normi juttujakin kuitenkin.
- No en täällä juttelis kenenkään kans. Mieluummin joku vieras talon ulkopuolella vois opettaa niitä juttuja.
- Omaohjaajan kans ois kiva, jos vois puhua.
- Omaohjaaja on paras juttukaveri tai sit jos koulukodeis olis lääkäri.
- No en tiä. Ehkä opettaja vois tietää parhaiten tai sit ohjaajat, jos ne olis koulutettuja.

- Tää on aika henkilökohtainen juttu enkä haluais, että kaikki tietää ett oikeesti oonkin poika. Ois varmaan joillekin hyötyä et ois joku niinkun vaikka projektityöntekijä. Tai no en mä tiedä.
- No näin on ihan hyvä. Kyl kaikki voi puhuu jonkun ohjaajan kans jos haluu. Enkä mä usko että kellään on mitään oikeesti vaikeita juttuja, kaikki vaan esittää.
- Kyllä jokaisen ohjaajan pitää pystyy näistä puhuun.
- Oon ihan tyytyväinen. Mä ainaskin puhun omaohjaajan kans. Ja joskus jonkun muunkin. Tärkeintä on ettei niitä juttuja kirjoiteta Nappulaan, ettei joku sossu tai mutsi saa tietää.
- No ihan kaikkein henkilökohtaisempia en halua puhua kenenkään kans. Tai no ehkä lääkärin jossain sairaalassa.
- Mun mielestä kaikkien (=ohjaajien) pitää pystyä vähän jutteleen seksiasioista ja sit jos on joku vakava asia, niin nuoren pitää päästä lääkäriin. Eikä ohjaaja saa päättää mikä asia on vakava vaan pitää uskoo nuorta.

Tämän haastatteluaineiston analyysi on mielestäni hankalaa, sillä nuorten mielipiteet ovat vastauksia kysymykseeni sellaisenaan. Käytin kuitenkin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, joka on karkeasti jaoteltuna kolmivaiheinen: 1) aineiston pelkistäminen, 2) aineiston ryhmittely ja 3) teoreettisten käsitteiden luominen (Tuomi, Sarajärvi 2004, 110-111). Yhdistin käsitteitä saadakseni vastauksen kysymykseen, joka oli: Mikä olisi sinun mielestäsi paras keino huolehtia seksuaaliterveyden edistämisestä koulukodeissa? Päädyin lopputulokseen, että nuorten mielestä paras keino olisi, jos heillä olisi mahdollisuus luottamuksellisiin keskusteluihin asiantuntevien aikuisten kanssa.

15 Pohdintaa

Olen tyytyväinen opinnäytetyöni aihevalinnasta. Tämän avulla olen jo nyt saanut aikaan keskustelua aiheesta ja erityisen tärkeänä pidän keskustelutuokioitani nuorten kanssa. Oli helppoa avata keskustelu aiheesta, kun syy oli minun koulutyöni, jossa nuoret olivat apunani. Heistä kukaan ei kokenut leimautuvan-

sa vaan kaikki halusivat auttaa minua. Keskusteluissa tuli esille myös nuorten henkilökohtaisia asioita ja uskon, että jatkossa heidän on entistä helpompaa tulla keskustelemaan kanssani seksuaalisuuteen liittyvistä asioista kun kynnyks on ensimmäisen kerran ylitetty.

Opinnäytetyöni vahvistaa käsitystäni luottamuksellisen kasvatussuhteen tärkeydestä. Nuorilla on tarve keskustella aikuisten kanssa seksuaalisuuteen liittyvistä kysymyksistä vaikka varsinaisia ongelmia ei olisikaan. Heille ei kuitenkaan tarjota tarpeeksi mahdollisuuksia ja toisaalta monet heistä kyseenalaistavat aikuisten, nyt tarkoitan koulukodeissa työskenteleviä ohjaajia, tietoja. Monien nuorten ja minunkin mielestäni ohjaajat tarvitsisivat enemmän koulutusta käsitellä seksuaaliterveyteen liittyviä kysymyksiä.

Tehdessäni tätä opinnäytetyötä, ovat monet ohjaaja-kolleegani osoittaneet suurta mielenkiintoa työtäni kohtaan ja koen, että olen ikään kuin antanut luvan heillekin nostaa seksuaaliterveyden edistämisen asioiden tärkeysjärjestyksen kärkisijoille.

Miten seksuaaliterveyttä edistetään valtion koulukodeissa? Tähän ei ole yksiselitteistä vastausta, sillä käytännöt vaihtelevat koulukodeittain. Uskon kuitenkin, että yhteydenottoillani ja opinnäytetyön jakeluun laittamisella, saan aikaan keskustelua kussakin koulukodissa tulevaisuudessakin ja toivottavasti myös toiminnan kehittämistä seksuaaliterveyden edistämisen parantamiseksi. Tässä teemassa on aina parantamisen varaa.

Omalla osastollani otetaan seksuaaliterveysanamneesi käyttöön syksyllä 2010. Tulemme olemaan pilottiyksikkö Suomessa. Tämä työ ei ole mennyt hukkaan vaan kannustaa jatkamaan työskentelyä tärkeän asian parissa, nuorten seksuaaliterveyden edistämiseksi.

16 Lähteet:

- Brusila, P., Hyvärinen, S., Kallio, M., Porras, K. & Sandberg, T. 2009. Eikö se kuulu kenellekään? Rohkene kohdata seksuaalisesti kaltoinkohdeltu nuori. Väestöliitto.
- Dahl, P. & Hirschovits, T. 2002. Tästä on kyse – Tietoa päihteistä. YAD
- Hanhinen, S., Huusko, J-P. & Stjerna, S. 2002. ”Ei mitään tylsää valistusta”. Seksuaalikasvatusteemapäivät 8.-luokkalaisille. Opinnäytetyö. Hoitotyön koulutusohjelma. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. 6., uudistettu laitos. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy.
- Ilmonen, T. & Karanka, I. 2001. Iloinen soturi ja suloinen kuningatar. Seksuaalikasvatuksesta. Kehitysvammaliiton oppimateriaalikeskus ja Sexpo säätiö.
- IPPF (International Planned Parenthood Federation) 1998, käänös Väestöliitto
- Kallio, M. 2008. Seksuaalisuuden kohtaaminen ammatillisesti, koulutus kevät 2008. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Kinnunen, S. 2001. Tytöt, pojat & seksi, kuinka tuen lapsen seksuaalista kasvua. Hämeenlinna: Painopaikka Karisto Oy.
- Kontula, O. 1987. Nuorten seksi. Keuruu: Otava.
- Kontula, O. 1997. Yläasteen sukupuolikasvatus lukuvuonna 1995-96. Keuruu: Otava.
- Kontula, O. & Lottes, I. 2000. Seksuaaliterveys Suomessa. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Kontula, O. & Meriläinen, J. 1988. Nuorten kypsyminen seurusteluun ja seksuaalisuuteen. Lääkintöhallituksen julkaisuja. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

- Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 1999. Seksuaalisuuden portaat, opetuspaketti peruskoulun 1.-9. luokille. Opetushallitus.
- Kosunen, E., & Ritamo, M. (toim) 2004. Näkökulmia nuorten seksuaaliterveyteen. Kolme esimerkkiä nuorten neuvontapalveluista: Lohjan nuorisoneuvola Tarja Sandberg. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Saarijärvi: Gummerrus Kirjapaino Oy.
- Matveinen, M., Toivonen, M. & Väisänen, H. 2003. Mitä nuoret odottavat? Seksuaaliterveyden edistämisen tarpeita nuorten näkökulmasta. Opinnäytetyö. Hoitotyön koulutusohjelma. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Miettinen, R. 2000. Varieties of Constructivism in Education. Lifelong Learning in Europe1. Osoitteessa: www.europe2020.kapi.net/constr2.htm
- Nummelin, R. 2000. Seksuaalikasvatusmateriaalit – pääkaupunkiseutulaisten nuorten näkemyksiä ja kokemuksia. Tampereen yliopisto.
- Opetushallitus 1994. Julkaisuja.
- Sandberg, T. 2004. Seksuaalineuvojan erikoistumisopinnot luento 16.4.2004. Lohja: Laurea Ammattikorkeakoulu.
- Tilastokeskus 2009. Poliisin tietoon tullut rikollisuus.
<http://statfin.stat.fi/statweb/star.asp?LA=fi&DM=SLFI&lp=catalog&clq=oikeus>
2.3.2009
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- www2.hu-berlin.de 4.3.2010
- www.nyk.fi/suomi/8/peruskoulu/terveystieto.html 26.4.2010
- www.vaestoliitto.fi 5.3.2010
- Weinhardt, L. & Carey, M. 2000. Does alcohol lead to sexual risk behavior? Center for AIDS Intervention Research Medical College of Wisconsin, Milwaukee.

YK:n Ihmisoikeudet. 1993. Maailmankonferenssi.